

**ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tolga TABUR

**ADAPAZARI VE OSMANİYE İLLERİNDE İSPANAK
MİLDİYÖSÜ (*Peronospora farinosa* f.sp. *spinaciae*)
YAYGINLIĞININ SAPTANMASI VE PATOJENİN
IRKLARININ BELİRLENMESİ**

BİTKİ KORUMA ANABİLİM DALI

ADANA-2018

**ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**ADAPAZARI VE OSMANİYE İLLERİNDE İSPANAK MİLDİYÖSÜ
(Peronospora farinosa f.sp. spinaciae) YAYGINLIĞININ SAPTANMASI
VE PATOJENİN İRKLARININ BELİRLENMESİ**

Tolga TABUR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİTKİ KORUMA ANABİLİM DALI

Bu tez 19/01/2018 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından
Oybirliği/Oyçokluğu ile Kabul Edilmiştir.

.....
Prof. Dr. Ali ERKİLİÇ
DANIŞMAN

.....
Prof. Dr. Yeşim AYSAN
ÜYE

.....
Doç. Dr. Hülya Özgönen ÖZKAYA
ÜYE

Bu tez Enstitümüz Bitki Koruma Anabilim Dalında hazırlanmıştır.

Kod No:

**Prof. Dr. Mustafa GÖK
Enstitü Müdürü**

**Bu Çalışma Ç.Ü. Araştırma Projeleri Birimi Tarafından Desteklenmiştir.
Proje No:FYL-2016-5725**

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

ÖZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADAPAZARI VE OSMANİYE İLLERİNDE İSPANAK MİLDİYÖSÜ (*Peronospora farinosa* f.sp. *spinaciae*) YAYGINLIĞININ SAPTANMASI VE PATOJENİN İRKLARININ BELİRLENMESİ

Tolga TABUR

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BİTKİ KORUMA ANABİLİM DALI

Danışman : Prof. Dr. Ali ERKİLİÇ
Yıl:2018, Sayfa: 55
Jüri : Prof. Dr. Ali ERKİLİÇ
: Prof. Dr. Yeşim AYSAN
: Doç. Dr. Hülya ÖZGÖNEN ÖZKAYA

Peronospora farinosa f. sp. *spinaciae*'nin neden olduğu ıspanak mildiyösü hastalığı birçok üretim yapılan arazide, sonbahar ve ilkbahar dönemlerinde sık ekimin yapıldığı tarlalarda yaygın olarak görülmektedir. Bu çalışmada ıspanak yetiştiriciliği yapılan bölgeler; özellikle Adapazarı ve Osmaniye illerinde bu hastalığın ırk tespitleri araştırılmıştır. 2017 yılı itibari ile Dünya genelinde tespit edilen ıspanak mildiyösü hastalığının 16 ırkı olduğu bilinmektedir. Türkiye'de şimdiye kadar ıspanak yetiştiriciliği yapılan bölgelerde hangi ırklarının zarar yaptığı ve hastalık şiddeti tespit edilmemiştir. Bu çalışmada 2015 – 2016 yılı sonbahar ve kış ıspanak üretim sezonlarında, Adapazarı / Pamukova ve Osmaniye / Kadirli bölgelerinde 205 tarladan örnekleme yapılmıştır ve ırk tespiti amacı ile ayırtedici çeşitlerle denemeler kurulmuştur. 2015 – 2016 döneminde tarlalarda yapılan sürveyler sonucunda hastalık oranı Kadirli'de % 9, Pamukova'da %13 ve toplamda %12 olarak tespit edilmiştir. Adapazarı / Pamukova'da 2015 yılında yapılan deneme sonuçlarına göre ıspanak mildiyösünün 12. ırkı tespit edilmiştir. Osmaniye / Kadirli'de 2015 yılında yapılan deneme sonuçlarına göre ıspanak mildiyösünün 8. ırkı tespit edilmiştir. Toprak kökenli olan ıspanak mildiyösü hastalığının mücadelesinde tek bir mücadele yöntemi yerine farklı mücadele stratejilerinin birlikte kullanıldığı entegre mücadele programlarının uygulaması bu çalışmada birkez daha tespit edilmiştir. Bölgelerde tespit edilen ıspanak mildiyösü ırklarına karşı dayanıklı çeşitlerin tercih edilmesi hastalığın mücadelesi için ümit verici olmuştur. Bu çalışma SYNGENTA Firması tarafından desteklenmiştir.

Anahtar kelimeler: Ispanak, Mildiyö, Hastalık Mücadele, *Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae*

ABSTRACT

MSc THESIS

THE DETERMINATION OF SPINACH MILDEW (*Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae*) POPULATION AND PATHOGENIC RACES IN ADAPAZARI AND OSMANIYE

Tolga TABUR

ÇUKUROVA UNIVERSITY
INSTITUTE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCE
DEPARTMENT OF PLANT PROTECTION

Supervisor : Prof. Dr. Ali ERKILIÇ
Year:2018, Pages: 55
Jury : Prof. Dr. Ali ERKILIÇ
: Prof. Dr. Yeşim AYSAN
: Assoc Prof. Dr. Hülya ÖZGÖNEN ÖZKAYA

Spinach downy mildew disease caused by *Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae* has been widely seen in many frequent sown production areas in fall and spring seasons. In this study, race detection has been done in spinach cultivation areas, particularly in Adapazarı and Osmaniye provinces. As of 2017, it is known that in the world *Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae* has 16 races. In the region where spinach cultivation has been made up to now in Turkey, the disease increase and occurrence of these races has not been determined. In this study, leaf samples collected from 205 fields in Adapazarı / Pamukova and Osmaniye / Kadirli regions during autumn and winter spinach production seasons of 2015 - 2016, and in order to race detection trials were set up with different varieties in same regions. As a result of the farming surveys in the period of 2015 – 2016, disease severity was determined as 9% in Kadirli, 13% in Pamukova and 12% in totally. According to the spinach experiment results was made in 2015 in Adapazarı / Pamukova, race 12 of the spinach mildew race was observed. Also according to the spinach experiment results was made in in 2015 in Osmaniye / Kadirli, race 8 of the spinach mildew was observed. The application of integrated disease management programs where different struggle strategies are used together instead of a single control for the control of soilborne spinach downy mildew disease was once again determined in this study. Preference of resistant varieties against spinach mildew races identified in the regions has been encouraging for the disease control. This study was supported by SYNGENTA.

Key words: Spinach, Mildew, Disease Control, *Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae*

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Ispanak (*Spinacia oleracea* L.) tarımı yapılan tek yıllık, kışlık bir sebzedir. Dünyanın birçok yerinden yetişebilen bu sebze türü içerdiği yüksek besin maddeleri içeriği ile sağlık açısından önemli bir sebzedir. Yüzyıllardır üretimi yapılan ıspanak bitkisi günümüzde en çok Çin Halk Cumhuriyeti'nde üretilmektedir. Türkiye ıspanak üretimi sıralamasında dördüncülükle önemli bir sıralamadır. Özellikle kış aylarında yetiştiriciliği yapılsa da hemen hemen her döneme uygun ıspanak çeşitleri ile yıl boyu üretimi yapılmaktadır. Ispanak, yaprağı yenen bir sebze olduğu için; ekonomik düzeyde ortaya çıkan ıspanak hastalıkları da ıspanak bitkisinin yapraklarını bozarak, hasat edilememesine neden olmaktadır. Bu sebeble ıspanak bitkisinde ortaya çıkan hastalıklar ekonomik düzeyde büyük zararlara neden olmaktadır. Ispanak bitkisindeki en önemli hastalık etmeni *Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae*'nin neden olduğu ıspanak mildiyösü hastalığıdır. Birçok üretim yapılan arazide sonbahar ve ilkbahar dönemlerinde sık ekimin yapıldığı tarlalarda yaygın olarak görülmektedir. Ispanak Mildiyösü (*Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae*) fungal hastalık etmeni olup, ıspanak bitkisinde görülen en yaygın ve tahripkar hastalıklarındandır. Diğer Mildiyö hastalık etmenlerinde olduğu gibi bu hastalık etmenlerinin enfeksiyonu ve hastalığın gelişimi için serin ve nemli ortamlara gereksinim duyar. Tek konukçusu ıspanaktır. Bu hastalık etmeni yapraklarda önce pek belirgin olmayan yağ damlası görünümünde renk açılmaları şeklinde belirtiler göstererek, ileriki aşamada tüm yaprağı kaplayarak kurutmaktadır. Yapraklarda oluşturduğu sporlar ile bitkiden bitkiye geçerek hastalığın yayılması sağlanmaktadır. Hastalık etmeni, bir sezondan diğerine miselyum halinde ıspanak tohumlarında ve eşeyli sporları ile toprakda geçirebilmektedir.

Ispanak mildiyösü hastalığının günümüzde birçok ırkı mevcuttur. Bu ırklar direnç kazanarak yeni ırkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. 2017 yılı itibarı ile Dünya genelinde tespit edilen ıspanak mildiyösü hastalığının 16 ırkı olduğu

bilinmektedir. Türkiye’de şimdiye kadar ıspanak yetiştiriciliği yapılan bölgelerde hangi ırklarının zarar yaptığı ve hastalığın şiddeti tespit edilmemiştir. Bu kadar önemli ve tahripkar olan bu hastalığın mücadelesinde öncelikle mildiyö ırklarına dayanıklı çeşitler kullanılmalıdır. Üreticilerimiz bu hastalık için kimyasal ve kültürel önlemler alsalar da bölgelerimizde tespit edilen patojenin ırklarının ve bu ırklara karşı dirençli çeşitlerin kullanımı hastalığın mücadelesi için önem kazanmaktadır. Bu çalışmada ıspanak yetiştiriciliği yapılan bölgelerde yapılacak olan deneme ve testlerle Ispanak Mildiyösü patojenin ırklarının bölgelere göre araştırılması amaçlanmıştır. Ayrıca önemli ıspanak yetiştiriciliği yapılan bölgelerde yapılacak olan sorveyler ile hastalığın o bölgedeki hastalık oranının bulunması hedeflenmiştir. Yine Türkiye ıspanak ekim alanlarının potansiyelleri de ayrıca ele alınmıştır. Yüksek lisans çalışmamızda, ıspanağın en çok yetiştirildiği Osmaniye / Kadirli ve Adapazarı / Pamukova’da yapılan deneme ve testlerle Ispanak Mildiyösü’nün ırklarının bu illere göre araştırılması amaçlanmıştır. Bu iki ilde Ispanak Mildiyösü’nün hangi ırklarının zarar oluşturduğunun tespit edilmesi üreticilerimizin ıspanak mildiyösüne karşı dirençli çeşit seçiminde etkili bir rol kazanacaktır.

2015 – 2016 yılı sonbahar ve kış ıspanak üretim sezonlarında, Adapazarı / Pamukova ve Osmaniye / Kadirli illerinde 205 tarladan örnekleme yapılmıştır. Aynı illerde ırk tespiti amacı ile ayırt edici çeşitlerle denemeler kurulmuştur. Toprak kökenli olan ıspanak mildiyösü hastalığının mücadelesinde tek bir mücadele yöntemi yerine farklı mücadele stratejilerinin birlikte kullanıldığı entegre mücadele programlarının uygulaması bu çalışmada birkez daha tespit edilmiştir.

TEŞEKKÜR

Öncelikle, SYNGENTA Tohum Firması tarafından da desteklenen projeye bana güvenerek daha önce yapılmamış olan çalışma için bu yüksek lisans tezini bana veren, tüm çalışmam süresince akademik bilgi birikimi, hoşgörüsü, sabrı ve desteğiyle her daim motive eden Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bitki Koruma Bölümü danışman hocam Sayın Prof. Dr. Ali ERKILIÇ'a yürekten teşekkür ederim.

Değerli katkıları ve desteklerinden dolayı Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bitki Koruma Bölümü'nden Sayın Hocam Prof. Dr. Yeşim AYSAN'a teşekkür ederim. Jüri komitemde beni yalnız bırakmayan ve destekleyen Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bitki Koruma Bölümü'nden Sayın Doç. Dr. Hülya Özgönen ÖZKAYA Hocam'a teşekkür ederim.

Yüksek lisans süresince manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen dostlarım Ziraat Yüksek Mühendisi Cevat KURTAĞA ve Ziraat Mühendisi Ertan SÖNMEZ'e yürekten teşekkür ederim.

Yüksek lisansa başladığım andan itibaren özellikle arazi çalışmalarında bana yardımcı olan Ziraat Mühendisleri Ahmet GÜZEL ve Çağrı ÖZBİLEN'e teşekkür ederim. Çalışmayı maddi olarak destekleyen Syngenta Tohum Firmasına teşekkür ederim. Denemelerin kurulmasında ve sörvey çalışmalarında bana destek olarak tüm bilgilerini benimle paylaşan Adapazarı Pamukova Bayat Köyü ve Kadirli ıspanak üreticisi paydaşlarıma başta olmak üzere Bitki Koruma Bölümü'nde emeği geçen herkese teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın her anında aldığım kararlarda arkamda duran annem, babam, kardeşim ve tüm aileme, yüksek lisans eğitimimi bitirmem için her seferinde bana destek olan babam Ahmet TABUR'a sabır ve katkılarından dolayı sonsuz teşekkür ederim. Lisans ve yüksek lisans süresince bana her zaman destek ve sabır gösteren, hiçbir zaman sevgisini benden esirgemeyen, kariyer ve aile birlikteliğinde büyük katkısı olan sevgili eşim Zeynep TABUR ve sevgili çocuklarım oğlum Emir Efe TABUR ve kızım Zeynep Ela TABUR'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

SAYFA

ÖZ.....	I
ABSTRACT	II
GENİŞLETİLMİŞ ÖZET	III
TEŞEKKÜR	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	VIII
ŞEKİLLER DİZİNİ	X
SİMGELER VE KISALTMALAR	XII
1. GİRİŞ.....	1
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR	13
3. MATERYAL VE YÖNTEM	19
3.1. Materyal	19
3.2. Yöntem	21
3.2.1. Sörvey Çalışmaları ve Ispanak Mildiyösü (<i>Peronospora farinosa</i> f. sp. <i>spinaciae</i>) Hastalığının Bölgedeki Durumunun Saptanması.....	23
3.2.2. Ispanak Ekim Deseni ve Potansiyellerinin Belirlenmesi.....	26
3.2.3. Denemenin Kurulması, Değerlendirilmesi ve Çeşit Reaksiyonları....	27
4. BULGULAR VE TARTIŞMA	33
4.1. Sörvey Çalışmaları ve Ispanak Mildiyösü (<i>Peronospora farinosa</i> f. sp. <i>spinaciae</i>) Hastalığının Bölgedeki Durumunun Saptanması.....	33
4.2. Ispanak Ekim Deseni ve Potansiyellerinin Belirlenmesi.....	45
4.3. Denemenin Kurulduğu Bölgedeki İklim Verileri Analizi	46
5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	49
KAYNAKLAR.....	53
ÖZGEÇMİŞ.....	55

ÇİZELGELER DİZİNİ

SAYFA

Çizelge 1.1.	Farklı ülkelerdeki ıspanak üretim miktarları (ton)	3
Çizelge 1.2.	Ülkemizde yıllara göre ıspanak miktarları (ton)	4
Çizelge 2.1.	Ispanak Mildiyösü (<i>Peronospora farinosa</i> f. sp. <i>spinaciae</i>) İrkların Yıllara göre ortaya çıkışları	14
Çizelge 3.1.	Sörvey yapılan bölgeler, örnekleme yapılan tarla sayısı ve hastalık oranları	26
Çizelge 3.2.	Bölge ıspanak potansiyellerinin tespiti ve ekim deseni	26
Çizelge 3.3.	Deneme Planı / Osmaniye / Kadirli 20.10.2015	27
Çizelge 3.4.	Deneme Planı / Adapazarı / Pamukova 04.09.2015	28
Çizelge 3.5.	Denemelerde kullanılan ticari çeşitler, tekerrür kodları ve ırk dayanımları	28
Çizelge 3.6.	Ayırt Edici Çeşit Listesi.	32
Çizelge 4.1.	2015 – 2016 yılı Sörvey yapılan alanlar, örnekleme yapılan tarla sayısı ve hastalık şiddetleri	33
Çizelge 4.2.	2015 yılı Adapazarı / Geyve örnekleme yapılan tarlalar ve sörvey sonuçları	34
Çizelge 4.3.	2015 yılı Adapazarı / Pamukova örnekleme yapılan tarlalar ve sörvey sonuçları	35
Çizelge 4.4.	2016 yılı Adapazarı / Erenler örnekleme yapılan tarlalar ve sörvey sonuçları	36
Çizelge 4.5.	2016 yılı Adapazarı / Arifiye ve Taraklı örnekleme yapılan tarlalar ve sörvey sonuçları	36
Çizelge 4.6.	2016 yılı Adapazarı / Geyve örnekleme yapılan tarlalar ve sörvey sonuçları	37
Çizelge 4.7.	2016 yılı Adapazarı / Geyve örnekleme yapılan tarlalar ve sörvey sonuçları	38

Çizelge 4.8. 2016 yılı Adapazarı / Pamukova örnekleme yapılan tarlalar ve sörvey sonuçları.....	39
Çizelge 4.9. 2015 yılı Osmaniye / Kadirli örnekleme yapılan tarlalar ve sörvey sonuçları.....	40
Çizelge 4.10. 2015 yılı Osmaniye / Kadirli örnekleme yapılan tarlalar ve sörvey sonuçları.....	41
Çizelge 4.11. 2016 yılı Osmaniye / Kadirli örnekleme yapılan tarlalar ve sörvey sonuçları.....	42
Çizelge 4.12. 2016 yılı Osmaniye / Kadirli örnekleme yapılan tarlalar ve sörvey sonuçları.....	43
Çizelge 4.13. 2016 yılı Osmaniye / Kadirli örnekleme yapılan tarlalar ve sörvey sonuçları.....	44
Çizelge 4.14. Ispanak bölge potansiyelleri.....	45
Çizelge 5.1. Deneme değerlendirme – Adapazarı / Pamukova	50
Çizelge 5.2. Deneme değerlendirme – Osmaniye / Kadirli	51

ŞEKİLLER DİZİNİ

SAYFA

Şekil 1.1.	Yaprak şekillerine göre ıspanak türleri, kıvrıkcık (A), düz (B) ve baby (C) yaprak tipleri.	2
Şekil 1.2.	Türkiye ıspanak üretim miktarları yıllara göre.	5
Şekil 1.3.	Türkiye ıspanak ekim alanları ve tercih edilen ıspanak tipleri (spinoza (A) veya matador (B) tip).....	6
Şekil 1.4.	İspanakda en yaygın görülen önemli 4 fungal hastalık etmeni, İspanak Mildiyözü (Mavi Küf) (<i>Peronospora farinosa</i> f. sp. <i>spinaciae</i>) (A), Alternaria Yaprak Lekesi (<i>Alternaria spinaciae</i>) (B), Antraknoz (<i>Colletotricum</i> spp.) (C), Beyaz Pas (<i>Albuga occidentalis</i>) (D).	7
Şekil 1.5.	İspanak Mildiyözü (<i>Peronospora farinosa</i> f. sp. <i>spinaciae</i>) bitkideki görüntüsü.	8
Şekil 1.6.	İspanak Mildiyözü (<i>Peronospora farinosa</i> f. sp. <i>spinaciae</i>) bitkideki görüntüsü.	9
Şekil 1.7.	İspanak Mildiyözü (<i>Peronospora farinosa</i> f. sp. <i>spinaciae</i>) hayat döngüsü 10	
Şekil 3.1.	Deneme ekimlerinde kullanılan motorlu ekim makinası 19	
Şekil 3.2.	Yurt dışına gönderilecek numunelerin hazırlanması.....20	
Şekil 3.3.	Sörvey tarlalarından toplanan örneklerin sayım ve kayıt işlemleri. 24	
Şekil 3.4.	Bitkilerde hastalık oranlarının araştırılması için yapılan tespitler.....24	
Şekil 3.5.	2015 – 2016 yılı Adapazarı yapılan sörveylerin örnekleme güzergahları.....24	
Şekil 3.6.	2015 – 2016 yılı Osmaniye yapılan sörveylerin örnekleme güzergahları.....25	
Şekil 3.7.	Tarlanın ıspanak ekimine hazırlanması.....29	

Şekil 3.8. Denemenin kurulması ve küçük alanlar için kullanılan ekim makinası	30
Şekil 3.9. Deneme kontrolleri	30
Şekil 3.10. Prof. Dr. Ali Erkılıç hocamızla yaptığımız tarla hastalık kontrollerimiz.....	31
Şekil 4.1. Yağış miktarları mm Kadirli ve Pamukova	46
Şekil 4.2. Sıcaklık ölçüleri min ve max düzeyde Kadirli ve Pamukova	47

SİMGELER VE KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
°C	: Santigrat derece
Cm	: Santi metre
De	: Dekar
FAO	: Food and Agriculture Organization
g	: Gram
Ha	: Hektar
Hast	: Hastalık
Ks	: Kilogram seeds
Min	: Minimum
Max	: Maximum
mm	: Mili metre
mg	: Mili gram
MS	: Milattan Sonra
<i>Pfs</i>	: <i>Peronospora farinosa</i> f. sp. <i>spinaciae</i>
Pl.	: Plant
Şid.	: Şiddeti
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

1. GİRİŞ

Dünya’da bilinen sebze türlerinin sayısı 150’nin üzerindedir. Yenilen kısımlarına göre sınıflandırıldığında meyvesi ve çiçekleri tüketilen türler %38’lik payla ilk sırada yer almaktadır. Bunu % 35’le yaprakları tüketilen ve %19’la da kök, yumru ve soğanlı türler izlemektedir. Son yıllarda deniz sebzeleri olarak kabul edilen türler de %8’lik bir paya sahiptir (Anonymous, 2011).

Weerakkody (2003)’e göre ise Dünyada 80’den fazla yapraklı sebze türü popüler olarak yetiştirilmektedir. Ancak bunların arasından lahanagiller, marul ve ıspanak dünya çapında popülerdir.

Yeşil yapraklı sebzeler, ucuz olmalarına rağmen su, lifli maddeler, mineralli maddeler, vitaminler ve antioksidan maddeleri açısından zengin kaynaklardır. Buna karşılık karbonhidrat, protein ve yağ yönünden fakirdirler. Yeşil yapraklı sebzelerin hemen hemen tamamı A ve C vitaminleri, kalsiyum, demir, fosfor ve potasyum yönünden iyi veya çok iyi durumdadırlar. Yağ oranının düşük olması nedeniyle kolesterol içermediklerinden sağlık açısından da değer taşırlar (Schoneweis, 1995; Engle ve Altoveros, 2000). Günümüzde sebzelerin sağlık değeri ön plana çıkmıştır. Çünkü yapılan araştırmalar, özellikle yeşil yapraklı sebzelerin kanser riskinin azaltmasında etkili oldukları pek çok araştırma sonucunda ortaya konulmuştur (Steinmetz ve Potter, 1996; Feskanich ve ark. 2000; Cohen ve ark. 2000; Smith-Warner ve ark. 2001; Hung ve ark. 2004; Sarıkamıs, 2009). Ayrıca birçok yapraklı sebzelerde lutein, karoten, riboflavin, thiamine ve niacin gibi cilt, kemik, mide ve teneffüs sisteminde sorumlu olan bileşikler de vücudun ihtiyacını karşılayacak düzeyde bulunmaktadır (Kurilich ve ark. 1999).

Ispanak (*Spinacia oleracea* L.) Chenopodiaceae familyasına ait, tarımı yapılan tek yıllık bir bitkidir. Kışlık bir sebze olması dolayısıyla düşük sıcaklığa sahip bölgeler ile ılıman iklim kuşağına sahip bölgelerde kış aylarında yetişebilme ve hızlı bir gelişme gösterme yeteneğine sahiptir. Ülkemizin hemen hemen her yerinde özellikle kış aylarında yetiştirilebilmektedir. Ispanağın birden fazla çeşidi

mevcuttur. Yaprakları 2 - 30 cm uzunluğunda 1 - 15 cm genişliğinde olabilen ıspanak ortalama bir metreye kadar uzayabilmektedir (LeStrange ve ark., 1999). Genellikle dünyada 3 tip ıspanak yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bunlar; kıvrıkcık kabartılı yapraklara sahip taze tüketim için üretilenler, düz yapraklı kıvrımsız genellikle gıda sanayisine yönelik üretilenler ve son olarak da ‘baby’ bebek mamaları ve salatalarda hoş tadı ve nazık yapısı için kullanılmak üzere üretimi yapılanlardır. Ticari olarak genellikle; kıvrıkcık olmayan düz yapraklı çeşitlerin üretimi, hasadı ve bitkilerin düzgün görünüşü için tercih edilmektedir (LeStrange ve ark., 1999).

Şekil 1.1. Yaprak şekillerine göre ıspanak türleri, kıvrıkcık (A), düz (B) ve baby (C) yaprak tipleri.

Asya kıtasının orta ve güneybatı bölgelerinin yerlisi olan bu bitki, dünyanın birçok farklı bölgesinde gıda maddesi olarak tüketilir. Tek yıllık sebze olan ıspanağın anavatanının güney Türkistan, Kafkasya, Nepal yani batı Asya olduğu kabul edilmiştir. Ispanak 2.000 metre yükseklerde bile yetiştirilen bir sebzedir. Kültürü yapılan ıspanağın *Spinacia tetandra Roxb*’dan geliştiği kabul edilmiştir. Bu türün Afganistan, İran ve Türkistan’da sebze olarak kullanıldığı bilinmektedir.

Ispanak; başlangıçta buralardan Çin’e, daha sonra da haclı seferleri sırasında Avrupa’ya gelmiştir. Ispanağın MS 7. yüzyılda Çin’de, 16. yüzyıldan itibaren de Avrupa’da yaygın olarak yetiştirildiği bilinmektedir.

İlk önceleri; tohumları dikenli olan ıspanak üretilmiş, daha sonra tohumları dikensiz olan ıspanaklar yayılmıştır. Dikenli tohumlu ıspanaklar, çevre şartlarına

dayanıklı olarak sağlıklı yaprak meydana getirme gibi üstün bazı özelliklere sahipse de tohumlardaki dikenlilik; ekim ve tüketimde büyük sakıncalar doğurduğu için artık üretilmemektir.

İspanak üretimi çok büyük oranda kuzey yarım kürede yayılmış olup; üretimi Kuzey Avrupa Ülkeleri'nde de yapılabilmektedir.

Dünyada 949.820 hektar alanda ıspanak yetiştirilmekte ve bu alanda 24.277.812 ton ıspanak üretimi gerçekleştirilmektedir (FAO, 2014).

Dünya ıspanak üretim sıralamasında % 85'lik payıyla Çin ilk sırada yer almaktadır. Çin'i sırasıyla Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Japonya ve Türkiye takip etmektedir (FAO, 2014).

Çizelge 1.1. Farklı ülkelerdeki ıspanak üretim miktarları (ton)

Üretim Yapan Ülkeler	Üretim Miktarları (ton)
Dünya Toplam Üretimi	24.277.812
Çin Halk Cumhuriyeti	22.107.220
ABD	350.410
Japonya	257.400
Türkiye	207.676
Endonezya	134.166
Fransa	117.986
Belçika	107.100
Pakistan	102.513
İtalya	96.662
Kenya	96.459

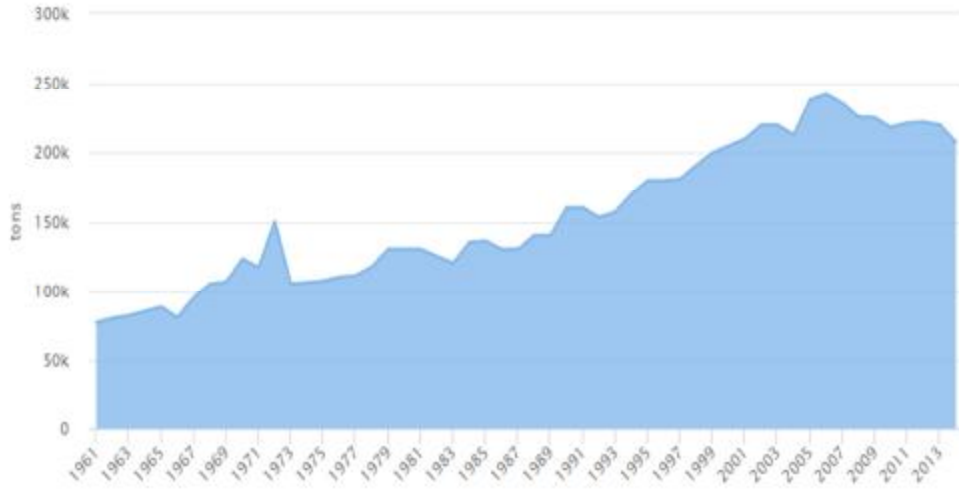
Çizelge 1.1'de görüldüğü gibi, Dünya ıspanak üretiminde Çin Halk Cumhuriyeti 22 milyon tonu aşkın üretimiyle ilk sırada olup, sırasıyla ABD, Japonya ve yıllık 207 bin ton üretimi ile ülkemiz dördüncü sırada yer almaktadır (FAO, 2014). Ülkemizde 2014 verilerine göre yıllık 207.676 ton (TÜİK, 2014) ıspanak üretimi gerçekleştirilmektedir. Kişi başına düşen tüketim miktarı resmi kaynakların verisine göre 2,3 kg (TÜİK, 2014) civarındadır.

Türkiye’de 2005 – 2014 yılları arasındaki veriler incelendiğinde üretim alanlarında yıllara göre artış ve azalmalar olmasına rağmen ıspanak üretim miktarında her sene hastalıklara bağlı olarak değişkenlik olduğu görülmektedir (TÜİK, 2014) (Çizelge 1.2). Bu yıllar arasındaki verileri incelendiğinde özellikle son iki yılda hastalıkların Ispanak Mildiyösü’nün (*Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae*) üretime ciddi şekilde darbe vurduğunu söyleyebiliriz (TÜİK, 2014). Üretim miktarlarının düşük olduğu yıllar; ıspanak mildiyösünün yeni ırklarının çıktığı yıllar olmuştur. Her bir yeni ırk çıkmasında mevcut ticari çeşitlerdeki ırk boşlukları neticesinde ticari kayıplar meydana gelmiştir.

Çizelge 1.2. Ülkemizde yıllara göre ıspanak miktarları (ton)

Üretim Yılları	Üretim Miktarları (ton)
2005	238.000
2006	242.231
2007	235.731
2008	225.731
2009	225.343
2010	218.291
2011	221.632
2012	222.225
2013	220.274
2014	207.676

Özellikle 2007, 2008, 2009, 2010 ve 2014 yıllarında ıspanak mildiyösünün yeni ırklarının ortaya çıkmasından dolayı verim kayıpları fazla olmuştur. Çizelge 1.2 de görüleceği üzere bu yıllarda bir önceki yıla göre verim kaybından dolayı üretim miktarları olumsuz yönde etkilenmiştir.

Şekil 1.2. Türkiye ıspanak üretim miktarları yıllara göre.

Son 52 yılın kayıtları incelendiğinde ülkemizde ıspanak üretimi 1961 yılında 70 – 75 ton iken yıllara bağlı olarak artarak 2013 yılında 220 tonlara ulaşmıştır (Şekil 1.2). Türkiye’de ıspanak sıcak bölgelerimizde yaz sonlarında ve kışın, soğuk yörelerimizde ise kış ve ilkbahar döneminde üretilir. Kış mevsimi boyunca bütün bölgelerimizde tüketilen bir sebzedir. Taşıma ve ulaşım imkanlarının artması ve iyileştirilmesi nedeniyle kış boyunca güney ve batı bölgelerimizde üretilen büyük miktarlardaki ıspanak, iç ve doğu bölgelerimizde pazarlanmaktadır. Yine de ülkemizde üretilen ıspanak miktarının % 3 lük (TÜİK, 2014) bir kısmı üretim kaybı olarak geçmektedir. Bu miktar tarlada karşılaşılan hastalıklar ile %15 – 20'lere kadar çıkabilmektedir. Türkiye’de en önemli ekim alanları İzmir / Menemen, Adapazarı / Pamukova, Ankara / Beypazarı, Adana, Osmaniye, Mersin, Bursa, Eskişehir, Bilecik ve Samsun olarak bilinmektedir (Şekil 1.3).

Şekil 1.3. Türkiye ıspanak ekim alanları ve tercih edilen ıspanak tipleri (spinoza (A) veya matador (B) tip)

Yüksek besin değeri içeriği ile önemli bir sebze olan ıspanakta ekonomik kayba neden olan çok sayıda hastalık ve zararlı etmen bulunmaktadır. Ispanakta hastalık oluşturan birçok etmen bulunmasına rağmen ekonomik açıdan en önemli olanlar fungal ve viral kökenli olanlardır. Fungal kökenli hastalıklar, ıspanak üretiminde önemli bir sorun oluşturmakta ve ıspanağın pazar değerini düşürerek önemli derecede ekonomik kayıplara neden olmaktadır (Wilson, 1983). Değişik mücadele yöntemleri bitki fungal hastalıklarının kontrolü için uygulanmaktadır.

Ülkemizde, ıspanakda birçok önemli hastalık sayabiliriz ama en yaygın görülen önemli 4 fungal hastalık etmeni vardır. Bunlar Şekil 1.4. de görülmektedir.

Her ne kadar saydığımız önemli dört hastalık önemli olsa da ülkemizde ve dünyada gerek kazandığı yeni dayanımları ve gerekse de hızlı yayılması ile Ispanak Mildiyösü en önemli ıspanak hastalığıdır. Bahsetmiş olduğumuz bu önemli hastalıklar yaprakta tahripkar zararlara yol açtığı için ekonomik bakımdan büyük kayıplara neden olmaktadır. Hastalıktan dolayı bitkilerde aşırı yaprak dökülmesi, kök yaralanması ile birlikte bitkilerin pazar değerinin azalmasına neden olmaktadır. Bu araştırmada şuan dünyada 16 ırk (Naktinbouw, 2016) tespit edilen ve her geçen gün yeni ırkların çıkmaya devam ettiği Ispanak Mildiyösü ele alınmıştır.

Arkansas Üniversitesi'nde görev yapan Prof. Dr. Jim Correll'in bir makalesinde ıspanağın yetiştirildiği her yerde neredeyse; Ispanak Mildiyösü

ıspanak üretiminde birinci sırada yer alan önemli bir hastalık olduğunu ifade etmiştir.

Şekil 1.4. Ispanakda en yaygın görülen önemli 4 fungal hastalık etmeni, Ispanak Mildiyösü (Mavi Küf) (*Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae*) (A), Alternaria Yaprak Lekesi (*Alternaria spinaciae*) (B), Antraknoz (*Colletotricum* spp.) (C), Beyaz Pas (*Albuga occidentalis*) (D).

Ispanak Mildiyösü fungal hastalık etmeni olup, ıspanak bitkisinin en yaygın ve tahripkar hastalıklarındandır. Diğer Mildiyö hastalık etmenlerinde olduğu gibi bu hastalık etmenlerinin enfeksiyonu ve hastalığın gelişimi için serin ve nemli ortamlara gereksinim duyar. Tek konukçusu ıspanaktır. Hastalık etmeninin oluşturduğu sporlar (zoospor) bitkiden bitkiye hava akımları, tarladan tarlaya ise

yine rüzgar ve su sıçramaları ile taşınmaktadır. Sporangium oluşumu ve zoospor çimlenmesi 9 ve 12 °C sıcaklıkları arasında olmaktadır. Genç bitkiler kolaylıkla infektelenebilir, daha yaşlı bitkilerin ise yeni gelişmekte olan yaprakları daha hassas olmaktadır. Yapraklarda önce pek belirgin olmayan yağ damlası görünümünde renk açılmaları şeklinde belirtiler görülür. Daha sonra sınırları belli olmayan sararmalar halinde gelişen lezyonların bulunduğu alanlarda, yaprağın alt yüzeyinde ve çok ender olarak da üst yüzeyinde gri-menekşe renginde fungal gelişme görülür. Yapraklarda gözlemlenen bu sararmalar, hastalığın şiddetine bağlı olarak, tüm yaprağı kaplayarak ölümüne neden olabilir. Yapraklarda kıvrılmalar da gözlenebilir (Şekil 1.5.). Bir sezondan diğerine miselyum halinde ıspanak tohumlarında ve eşeyli sporları ile (oospor) toprakta geçirmektedir.

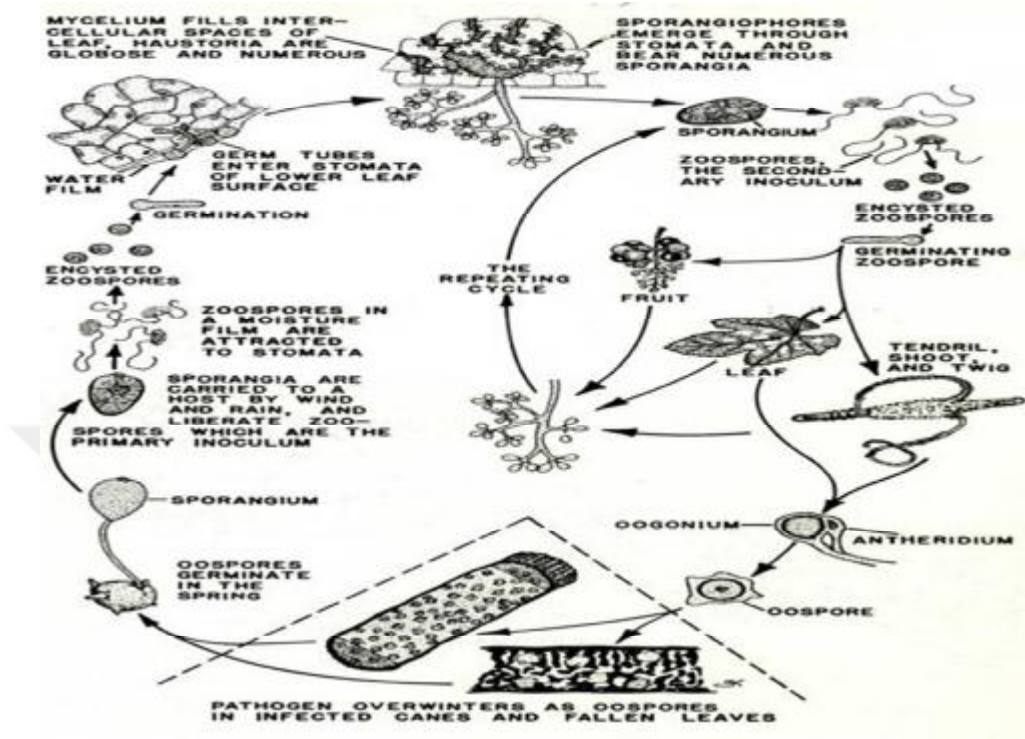
Şekil 1.5. Ispanak Mildiyözü (*Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae*) bitkideki görüntüsü.

Patojenin gelişmeye başlamasıyla bitkide görüntüsü de üreticiler tarafından gözlenmeye başlar. Yaprak üst kısmındaki sararmalar gözle görülen ilk belirtiler şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Şekil 1.6.).

Şekil 1.6. Ispanak Mildiyözü (*Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae*) bitkideki görüntüsü.

Hastalığın hayat döngüsünü inceleyecek olursak; (Şekil 1.7.) etmenin dallı sporangioforları tek veya küçük gruplar halinde uygun koşulları bulduğunda, yaprak stomalarından dışarı doğru çıkar. Ana ve yan dalların uçları açık kuş gagası şeklinde, dikotom olarak dallanmış ve her bir uçta yuvarlağa yakın limon şeklinde sporangium oluşur. Sporangium ve taşıyıcılarının renkleri, sarıdan açık kahverengiye kadar değişir. Bu aşamadan sonra yaprak stoması dışına çıkan sporangiumların çimlenmesi ve konukçuya penetrasyonu için yaprak ıslaklığı mutlak surette bulunmalıdır. Çünkü hastalık etmeni fungus, nemli ortamlarda gelişir. Hastalık oluşumu ve epidemi için; optimum sıcaklığın 13 – 21°C, yağmur, sulama ve çiğ gibi ıslak koşulların bir arada bulunması gerekir. Etmen kışı miselyum olarak tohum yüzeyinde ve bitki artıklarında, oospor olarak da toprak ve tohumda geçirir. Sekonder enfeksiyonlar rüzgarla sürüklenen konidilerle oluşur.

Şekil 1.7. Ispanak Mildiyö'sü (*Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae*) hayat döngüsü

Bu kadar önemli ve tahripkar olan bu mildiyö hastalığının mücadelesinde öncelikle patojenin farklı ırklarına dayanıklı çeşitler kullanılmalıdır. Bu mücadele yöntemi yeni ırkların çıkmasıyla belirli dönemlerde daha dayanıklı çeşit tercihlerini gerektirmektedir. Hastalığın hızını arttırabilecek, aşırı neme sebep olabilecek sık ekimden kaçınılmalıdır. Tarlalarda sulama aralığı uzatılmalı ve verilen su miktarı azaltılarak hasatlığın istemiş olduğu koşulları bir nebze engellemek önemlidir. Üretim döneminde tarlada görülen hastalıklı bitki artıkları tarladan uzaklaştırılmalı ve bu sayede hastalığın yayılmasına engel olunmalıdır. Hastalığın görüldüğü tarlalarda en az üç yıllık ekim nöbeti uygulanmalıdır. Hastalığın yaygınlığını arttırmamak için kışlık üretim yaptığımız alanlarının yakınında yazlık üretim alanları yapılmamalıdır.

Ülkemizde şimdiye kadar önemli ıspanak üretimi yapılan bölgelerde, Ispanak Mildiyösü çok baskın görünmekle birlikte, hangi bölgelerde patojenin hangi ırklarının zarar oluşturduğu tespit edilmemiştir. Maalesef üreticilerimiz Ispanak Mildiyösü'nün ırkları konusunda; son 5 yıldır tecrübe sahibi olmaya başlamıştır. Spesifik ilaçlar ortaya çıkarılmıştır. Üreticilerimiz bu hastalık için kimyasal ve kültürel önlemler alsalar da bölgelerimizde tespit edilecek, etkili olan ırklara karşı dayanıklı ve dirençli çeşitlerin kullanımı hastalığın mücadelesi için önem kazanmaktadır. Bu yüksek lisans çalışmasında, ıspanağın en çok yetiştirildiği Osmaniye / Kadirli ve Adapazarı / Pamukova'da yapılacak olan sörveyler ile Ispanak Mildiyösü hastalığının tarlalara ve bu yörelere göre hastalık oranı; Türkiye Ispanak ekim potansiyeli ve kurulacak olan deneme ve testlerle Ispanak Mildiyösü'nün ırk tespitlerinin bu yörelere göre araştırılması amaçlanmıştır.

Amaçlarımızdan birisi olan Ispanak Mildiyösü hastalığının bölgedeki yaygınlığının saptanması için sörvey çalışmaları 2015 – 2016 yılı sonbahar ve kış ıspanak üretim sezonlarında iki farklı bölgede tekrarlanmış ve Adapazarı / Pamukova ve Osmaniye Kadirli'de 205 tarlada örnekleme yapılmıştır. Sörvey planına göre, belirlenen bölge ve güzergahlarda homojen örnekleme mesafeleri bırakılmış, ortalama 15 – 60 dekar büyüklükteki tarlalar seçilmiş ve farklı noktalardan 100'er bitki sökülüştür. Bu sökülen bitkilerden yapılan sayımlar ile bu alanlardaki hastalık oranının belirlenmesi amaçlanmıştır. Aynı illerle birlikte Türkiye ıspanak ekim potansiyeli; devletin ilgili kurumlarından temin edilecek bilgiler ve ıspanak yetiştiriciliği yapılan bölgelere yapılacak ziyaretlerle potansiyelin ortaya çıkarılması ve son olarak da Hollanda'dan temin edilecek ırk ayırt edici çeşit listesine bağlı kalarak kurulacak denemelerle patojenin ırk tespitlerinin yapılması amaçlanmıştır.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Dünya’da Ispanak Mildiyösü’nün (*Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae*) yıllar içerisindeki ortaya çıkışlarını inceleyecek olursak; (Çizelge 2.1) 1850 – 1962 yılları arasında Dünya’da Ispanak Mildiyösü’nün üç ırkı tespit edilmiştir. Bu yıllarda bu üç ırka dirençli çeşitler geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu tarihten 2001 yılına kadar Ispanak Mildiyösü direnç kazanarak yeni dört ırk daha ortaya çıkararak Ispanak Mildiyösü (Plantum, 2001) toplamda yedi ırka ulaşmıştır. Dünya’da değişen iklim koşulları; hava sıcaklıklarının çabuk değişmesi, iklimlerin geçiş dönemlerindeki değişimler ve tohum firmalarının Ispanak Mildiyösü’nün yeni dayanımlarına karşı oluşturdıkları dirençli ıspanak çeşitleri hastalığın yeni ırklarının ortaya çıkışını 2001 yılından sonra hızlandırmıştır. 2001 – 2006 yılları arasında üç yeni ırk ile toplamdaki ırk sayısı ona yükselmiştir (Plantum, 2006). 2006 – 2011 yıllarında yeni 3 ırk (Plantum, 2011) daha gelişerek 2011 yılında Ispanak Mildiyösü onüç ırka ulaşmıştır. 2012 yılına geldiğimizde yeni bir ırk (Plantum, 2012) ile toplamda Ispanak Mildiyösü ondört ırka ulaşmıştır. 2014 yılı Eylül ayında yeni bir ırk olan 15 (UA4712) (Plantum, 2014) duyurusu yapılmıştır. 2016 yılında yapılan yeni duyuru ile Ispanak Mildiyösü’nün dünyadaki ırk sayısı 16’ya ulaşmıştır. Şuan dünyada Ispanak Mildiyösü’nün 16 ırkı tespit edilmiştir (Naktinbouw, 2016).

Her bir ırka dayanım maalesef patojenin bu ırka direnç kazanarak yeni bir ırk geliştirmeye devam etmesiyle kırılmaktadır. Genetik dirençler ortaya çıkmaya halen devam etmektedir. Tohum firmaları da yeni ırkalara karşı pazara dirençli çeşitler sunmaya devam etmektedir.

Çizelge 2.1. Ispanak Mildiyösü (*Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae*) Irkların Yıllara göre ortaya çıkışları

	1850 - 1962	2001	2006	2011	2013	2015	2016
Spinach	3	7	10	13	14	15	16
<i>Peronospora</i> spp.							

Ispanak Mildiyösü (*Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae*) ırklarının tespiti için Türkiye’de şimdiye kadar detaylı bir raporlama yapılmamıştır. Ülkemizde ıspanak yetiştiriciliği yoğun yapılan Ankara/Beypazarı, İzmir/Menemen, Adapazarı/Pamukova, Bursa/Gürsu, Osmaniye/Kadirli, Samsun/Bafra ve diğer önemli (Adana, Mersin, Aydın, Tokat, Eskişehir, Balıkesir, Çanakkale) üretim yerlerinde Ispanak Mildiyösü’nün hangi ırklarının olduğu bilinmemektedir. Her yıl yeni bir ırk tehdidinin ortaya çıktığı, tohum firmalarının bu ırklar ile mücadelesi için dirençli çeşitler ortaya çıkarmaları, ırk tespitinin Türkiye’de laboratuvar ortamında yapılamayıp, toplanan örneklerin yurt dışına gönderilmesi meşakatli bir süreç olduğu için; elimizde şimdiye kadar bu tip bir çalışma bulunulmamıştır. Türkiye’de patojen ırkının tespiti için toplanan örneklerin yurt dışında ilgili analiz laboratuvarlarına gönderilmesinde, örneklerin ilaçsız olması, canlı materyalin bu gönderim esnasında uygun koşullarda (canlı yaprak numunelerinin soğuk zincir ile ve üzerindeki hastalık etmeninin zarar görmeden paketlenmesi) gönderilememesi test sonuçlarının başarısız sonuçlanmasına neden olmaktadır. Bu çalışma sonucunda ırkların tespit edilmesi ile bize hangi bölgede ne tip dirençli çeşitleri kullanmamıza faydalı olacağını ortaya çıkaracaktır.

Yapılan bazı yurt dışı araştırmaları gösterdi ki; 2010 ve 2011 yıllarında, son 25 yılda görülen en şiddetli mildiyö şiddeti ile karşılaşmıştır. Ispanak dikildiğinde artan yoğunluk nedeniyle yeni ırklar hızla çoğalmış, 16 ırkın 10’u son 10 – 15 yıl içinde gelişmiş olduğunu Prof. Dr. Jim Correll’in makalelerinde görmekteyiz.

Daha ileri araştırmalara yardımcı olmak için Arkansas Üniversitesi'nden Correll ve Koike, direncin üstesinden gelmek için mildiyö ırklarının nasıl değiştiğini değerlendirmek için Amerika'da 1 milyon \$ 'lık özel ürün desteği sağlamışlardır.

James Correll, bitki hastalıklarına karşı ilk savunma hattının direnç olduğunu belirtmiştir. Islahçılar, hastalık direnci geliştirilmiş bitki çeşitlerini sürekli geliştirmektedirler. Ancak patojenlerin yeni ırkları da dirençli yeni çeşitler çıktıkça ortaya çıkar ve sonunda direnişin üstesinden gelmenin yollarını bulurlar. Dirençli bitkilerin artmasıyla yeni ırkların ortaya çıkması arasındaki yarış devam eder.

Ankara Zirai Mücadele Merkez Araştırma Enstitüsü Orta Anadolu bölgesinde ticari olarak ıspanak üretilen alanlardaki fungal hastalıklar ile etmenlerinin tanınması için 1997 – 1999 yıllarında bir araştırma yapmıştır. Aynı yıllarda Ankara Zirai Mücadele Merkez Araştırma Enstitüsü'ne çiftçilerden gelen yoğun şikayetler bu araştırmanın yapılmasını zorunlu kılmıştır. Orta Anadolu Bölgesi'nde ticari olarak ıspanak üretimi yapılan alanlarda bulunan fungal hastalıklar ile bunların yaygınlık, yoğunluk ve etmenlerinin belirlenmesi amacıyla bir çalışma yönetilmiştir. Ayrıca ekonomik açıdan önemli görülen hastalığa karşı, kimyasal mücadele yöntemlerinin ortaya konulması ve ıspanak mildiyö etmeninin ırklarının saptanması amacı da ele alınmıştır. 1997 – 1999 yıllarında yürütülen bu çalışmada, Ankara'nın Beypazarı, Eskişehir'in Mihalgazi ve Sarıcakaya ilçelerinde, taze sebze olarak ıspanak yetiştiriciliği yapılan alanlarda yürütülen sorveyler sonucu, tüm tarlalarda ortalama olarak, bitkilerin %40'ında %6.9 şiddetinde hastalık oluşturan *Peronospora farinosa* f.sp. *spinaciae*'nin neden olduğu ıspanak mildiyösünün, en önemli hastalık etmeni olduğu saptanmıştır. Sadece tohum üretimi amacıyla ıspanak yetiştirilen, Eskişehir ili Seyitgazi İlçesi Doğançayır Beldesinde 1998 Haziran ayının ilk haftasında yapılan gözlemlerde ıspanak mildiyösüne rastlanmamış olup, ancak ekim alanlarının tamamındaki bitkilerde ortalama %53.60 şiddetinde, *Cladosporium variabile*'nin neden olduğu yaprak

lekeli hastalığı birinci derecede önemli bulunmuştur. Bu hastalık sebze olarak üretilen ıspanak tarlalarındaki bitkilerin ortalama olarak %0.04'ünde %0.031 şiddetinde belirlenmiştir. Bu alanlarda, etmenleri *Fusarium oxysporum*, *Fusarium equiseti*, *Fusarium heterosporum*, *Fusarium lateritium*, *Fusarium moniliforme*, *Curvularia clavata*, *Alternaria alternata*, *Drechslera sorokiniana* olduğu patojenisite çalışmaları sonucu ortaya konan, kök ve kök boğazı çürüklüğü etmenleri, gerek yaygınlığı ve gerekse etkilediği bitki oranı (%0.0034) açısından üçüncü sırada yer almıştır. En düşük oranda ise *Rhizoctonia solani* ve *Fusarium solani* 'nin neden olduğu çökerten bulunmuştur. Kök ve kök boğazı çürüklüğü oluşturduğu saptanan etmenlerin, tohum üretimi için ıspanak tarımı yapılan alanlarda ise bitkilerin %3.5'unda bu hastalığı oluşturduğu belirlenmiştir. Etmenleri *Peronospora farinosa* f.sp. *spinaciae* ıspanak mildiyösü ve *Cladosporium variabile* olan yaprak lekесinin, ülkemizde Eskişehir ıspanak üretim alanlarında da bulunduğu, ayrıca kök çürüklüğü etmenleri olan *Fusarium equiseti*, *Fusarium heterosporum*, *Fusarium lateritium*, *Fusarium moniliforme*, *Curvularia clavata*, *Alternaria alternata*, *Drechslera sorokiniana*'nın ıspanak köklerinde patojen olduğu ve bunlar arasında yapraklardan izole edilen *Drechslera sorokiniana*'nın aynı zamanda ıspanakta yaprak lekeli de oluşturduğu, ilk kez bu çalışma ile ortaya konmuştur. Ayrıca *Rhizoctonia solani*, ve *Fusarium solani*'nin ıspanakta çıkış öncesi ve sonrası çökertene, *Fusarium oxysporum* ve *Fusarium moniliforme*'nin kök ve kök boğazı çürüklüğüne neden olduğu ülkemizde ilk defa bu çalışma ile belirlenmiştir. *Peronospora farinosa* f.sp. *spinaciae*'nin bilinen dört ırkına karşı reaksiyonları belli olan test çeşitleri olan Viroflay, Califlay, St. Helens, Nores, Polka ıspanak çeşitleri ile yapılan ırk belirleme çalışmalarında yörede ekilen çeşitlerden San Felix, Spinosa ve Cascade'den alınan beş izolatın Irk 4, Vilmorin'den alınan bir izolatın Irk 1 ve Matador, Universal ve Meridyen'den elde edilen 4 izolatın da Irk 2 olduğu bulunmuş olup Irk 3'e rastlanmamıştır. Önemli düzeyde hastalık oluşturduğu saptanan, *P. farinosa* f.sp. *spinaciae*'ye karşı kimyasal mücadelede kullanılabilecek ilaç, doz ve uygulama sayılarını belirlemek

amacıyla yapılan çalışmada Ridomil MZ, Acrobat, Aliette ve Quadris iki farklı dozda; birincisi ilk hastalık belirtileri görüldüğünde bir kez, ayrıca birinci uygulamadan 10 gün sonra ikinci kez olmak üzere, yapılan iki uygulama sonrası, en yüksek etkiler ve birbirine yakın değerler Ridomil MZ ve Acrobat'tan alınmıştır. Bu iki ilacın sırasıyla 200 g/hl ve 150 g/hl dozlarının, birincisi hastalık belirtileri ilk görüldüğünde ve bundan 10 gün sonra yapılacak ikinci uygulama ile hastalığın kontrol edilebileceği sonucuna varılmıştır. Kontrollü koşullarda, inokulum yoğunluğu, yaprak ıslaklık süresi, sıcaklık, bitki ve yaprak yaşının ıspanakta antraknoz hastalığının (*Colletotrichum spinaciae* Ellis ve Halst) gelişimi ve enfeksiyonu üzerine etkileri araştırılmıştır. Püskürtme yöntemi ile 10^2 , 10^4 , 1×10^6 , 2×10^6 konidi/ml spor süspansiyonu inokule edilmiş bitkilerin yaprak yüzeyinde, inokulum konsantrasyonunun 10^4 'ten 10^6 'ya yükselmesi ile bitki başına düşen lezyon sayısı % 50,7 oranında artış göstermiştir. 10^6 inokulum yoğunluğu lezyon gelişimi için yeterli olmuştur. Bu çalışmada, yedi farklı sıcaklık (15, 18, 22, 25, 28, 30 ve 33°C) ve dokuz farklı yaprak ıslaklık süresi (3, 5, 10, 20, 24, 30, 44, 48, 53 saat) kullanılmıştır. Genellikle test edilen tüm sıcaklıklarda yaprak ıslaklık süresi arttıkça lezyon gelişimi artmıştır. Fakat daha sonra hastalık oranı azalmaya başlamıştır. En yüksek lezyon gelişimleri 22 ve 25°C sıcaklıklarda tespit edilmiştir. Maksimum hastalık gelişimi 22°C sıcaklıkta 24 saat ıslaklık süresinde kaydedilmiştir. 15°C'de inkübe edilen bitkilerdeki her bir lezyondaki spor sayısı 33°C sıcaklıkta inkübe edilenlere göre daha fazladır. Genç ıspanak yapraklarına göre, yaşlı yapraklarda daha fazla lezyon gelişimi olduğu kaydedilmiştir.

Toprak kökenli olan ıspanak mildiyösü hastalığının mücadelesinde tek bir mücadele yöntemi yerine farklı mücadele stratejilerinin birlikte kullanıldığı entegre mücadele programlarının uygulaması başarı getirecektir. Bu amaçla; Dayanıklı çeşitler kullanılmalı, sık ekimden kaçınılmalı, sulama aralığı uzatılmalı ve verilen su miktarı azaltılmalı, hastalıklı bitki artıkları tarladan uzaklaştırılmalı, en az üç yıllık ekim nöbeti uygulanmalı ve kışlık üretim alanlarının yakınında yazlık üretim yapılmamalıdır.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Materyal

Bu araştırma için gerekli olan ıspanak tohumları piyasada var olan ve ırk ayırıcı çeşit listesine bağlı kalınarak piyasadaki 10 adet ticari ıspanak çeşidi temin edilmiştir. Bu ıspanak çeşitleri Anlani, Python, Şahmeran, Savrun, Goya, Green Star, Anemon, Dynasty, El Real ve ırk direnci düşük olan standart bir çeşit olarak belirlenmiştir.

Deneme kurulacak tarlalar bulunarak denemeler Tesadüf Bloklar Deneme Deseni'ne göre 10 ticari ıspanak çeşidi ile ve 4 tekerrürlü olarak iki farklı bölgede kurulmuştur. Her bir parselin uzunluğu 25 metre ve genişliği 1,2 metre olarak düzenlenmiştir. Deneme için ayrılan arazi büyüklüğü ortalama kontrollerle birlikte 850 – 900 metrekare olarak planlanmıştır. Bu kadar küçük parsellerde her bir tekerrür ekimini gerçekleştirmek için Syngenta Firması'nın deneme ekimlerinde kullandığı 4 sıralı ekim yapabilen motorlu ıspanak ekim makinası kullanılmıştır (Şekil 3.1.).

Şekil 3.1. Deneme ekimlerinde kullanılan motorlu ekim makinası

Laboratuvar Testleri; Toplanan örnekler bizzat Naktiunbow'a gönderilerek Hollanda'da test edilmiştir. Naktiunbow; merkezi Hollanda olan ve dünyada ıspanak tohumu satan tüm firmaların bağlı olduğu bir kuruluştur. Bu kuruluş firmaların ıspanak dayanımlarını ayrıca kendi bünyesinde test ederek belirli aralıklarla yaptığı duyurular ile açıklamaktadır. Ayrıca dünyada yeni ortaya çıkan ıspanak mildiyösünün ırklarının duyursunu da yapmaktadır. Hastalık ırk kitleri Türkiye'de olmadığı için bu uygulama sadece tarlada ayırt edici çeşit listesinde kontrol amaçlı olarak 2 çeşit (Greenstar ve Dynasti) için yapılmıştır. Bu ırkların tespitinde şüpheli örneklerde karar veremediğimiz ve ayırt edici çeşitlerle hastalığın hangi ırkı olduğuna dair arazide inokulum kaynağı olan yapraklar, hastalığın olduğu parsellerden kökleri ile sökülmüş ve hafif nemlendirilmiş havlu kağıt ile sarılarak izolasyonlu köpük kutulara konulmuştur (Şekil 3.2.). Kuru buz, ve izolasyonlu kutularla test yapılmak amacıyla Naktiunbow'da bu testler yapılarak karar verilemeyen ırkların kesin tespiti yapılmıştır. Kutu içerisindeki ortamın sıcaklığını düşürmek ve sporların canlı kalmasını sağlamak için buz aküleri, kutuların içerisine ayrıca yerleştirilmiştir. Bu uygulama Greenstar ve Dynasti çeşitleri için ayrı ayrı yapılmıştır. Ayırt edici çeşit listesinde karar verilen ıspanak mildiyösünün ırk tespiti ile Naktiunbow test sonucu bu iki çeşit için örtüşmüştür.

Şekil 3.2. Yurt dışına gönderilecek numunelerin hazırlanması.

İklim Verileri; Denemenin kurulacağı illerdeki iklim verileri 2015 – 2016 yılı kayıtları karşılaştırmalı olarak Meteoroloji web sayfasından yararlanılarak il ve

ilçelerin kayıtları temin edilecektir. Ispanak mildiyösü için gerekli olan nem, hava sıcaklığı ve yağış miktarları ve çalışma için yeterli olacaktır.

3.2. Yöntem

Türkiye’de önemli ıspanak üretim alanlarında yapılacak çalışmaları mümkün olduğu kadar bölümlendirerek, farklı analizler altında birçok bulguyu bir araya getirebilmek adına yüksek lisans tez kapsamımızda gerçekleştirilen çalışmalar üç aşamada yürütülmüştür. Öncelikle sorveyler ile bu illerdeki hastalık oranları tespit edilmeye çalışılacaktır. İkinci kısımda Türkiye ıspanak ekim potansiyelleri ortaya çıkacak ve son olarak da önemli ıspanak yetiştiriciliği yapılan yörelerde ıspanak mildiyösünün (*Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae*) hangi ırkalarının görüldüğü bulunmaya çalışılacaktır. Türkiye ıspanak ekim alanlarının tamamında ıspanak mildiyösü zarar oluşturmaktadır. Daha önce bahsettiğimiz gibi ıspanak yaprağı yenen bir sebze türü olduğu ve bitki üzerindeki hastalıklar yaprağa zarar verdiği için ekonomik olarak büyük zarar oluşturmaktadır.

Sörvey Çalışması; Sörvey yapılacak illerde ilk olarak Osmaniye ili Kadirli ilçesi ve Adapazarı ili Pamukova ilçesi Bayat Köyü’ndeki ıspanak ekim alanlarında yörenin önemine ve büyüklüğüne bağlı olarak seçilen tarlalarda, köşegenler doğrultusunda gezilerek, örnekleme yapılmış ve ıspanak mildiyösünün hastalık oranı (%) belirlenmiştir. Sonuçta her tarla için hastalık oranı ve o yöre için de ayrıca hastalık oranı saptanmıştır. Böylece hastalığın o yöre için önem derecesi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Sörvey çalışması için araştırma yapacağımız Sakarya ilinin ülkemiz ve ıspanak tarımı açısından önemine bakacak olursak; Sakarya ilindeki ovalar yurdun en verimli tarım alanları arasında yer alır. Modern tarım yapıldığı için verim fazladır. Çok çeşitli tarım ürünleri yetişir. Başlıca tarım ürünleri; buğday, arpa, mısır, fasulye, şekerpancarı, ayçiçeği, patates, soğan ve tütündür. Sebze üretimi bol ve çeşitlidir. İstanbul’un sebze ihtiyacının çoğunu bu bölgeden karşılanır. Yazlık, kışlık ve turfanda sebzeleri çoktur. Bu yörede ıspanak üretiminin ayrı bir önemi

vardır. İstanbul ve Ankara'nın ilkbahar ve sonbahar ıspanak ihtiyacının büyük bir çoğunluğu bu yöreden karşılanmaktadır. Ispanak denilince akla Pamukova ve Geyve gelmektedir. Sakarya ili Türkiye tarımında önemli bir yere sâhiptir. Sakarya havzasında 2 milyon 75 bin hektarlık ovalık alanın, 1 milyon 671 bin 600 hektarı sulanabilir özelliktedir. Marmara, Kocaeli ve Çatalca arasında yer alan Sakarya'da Marmara ve Karadeniz'de hakim olan iklim şartları hüküm sürmektedir. Karadeniz'e kıyısı olan alanlarda Karadeniz iklimi hakim iken güney kısımlarında Marmara ikliminin etkisi görülür.

Çalışmamızın diğer ili olan Osmaniye; verimli toprakları ile bilinir. Türkiye'nin tarım açısından en verimli topraklarının bulunduğu Çukurova sınırları içinde yer alan Osmaniye ilinde; yerfıstığı, turp, buğday, soya, mısır, narenciye ve pamuk gibi ürünler yetiştirilir. Osmaniye Türkiye'nin önemli bir tarım merkezidir. Tarıma elverişli arazi genellikle ovalardan oluşur ve toplam 124.800 hektarlık bir alanı kaplar. Osmaniye topraklarının %39'u gibi büyük bir bölümü ekili dikili tarım alanı olarak kullanılır. Osmaniye'de tipik Akdeniz iklim özelliği göstermektedir. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı geçer. Tarım ürünleri arasında dünya üretiminde önemli bir yer edinmiş olan Osmaniye, yer fıstığı ile dünyaya açılmıştır. Yer fıstığı ve turp üretiminde Türkiye'nin %75 civarında üretimine sahiptir. Osmaniye doğu ve güneydoğu bölgesinin yanında iç Anadolu bölgesinin kış aylarında önemli ıspanak tedarikçisi konumundadır. Kadirli'de Ekim ayı ile başlayan hasatlar Nisan sonuna kadar devam etmekte ve kış döneminde bölgenin ve büyük şehirlerimizin ıspanak ihtiyacını karşılamaktadır.

İrk Tespiti; Çeşit duyarlıklarını, hastalık kitlerinin ülkemizde olmaması ve yürütülecek çalışmaların arazi şartlarında yapılmasından dolayı; Naktiunbow'dan temin ettiğimiz ırk ayırıcı set içinde var olan çeşitler kullanılarak her iki bölgede de 10 ticari ıspanak çeşidi ile birer deneme kurulmuştur. Sonuçta doğal olarak enfeksiyona maruz bırakılan bu bitkilerde çeşit duyarlılıkları ile birlikte patojenin ırkları da belirlenmeye çalışılmıştır.

Yetiştirme Ortamı; Osmaniye / Kadirli ve Adapazarı / Pamukova bölgelerinde üretici şartlarında deneme kurulmuş ve hiç bir şekilde kimyasal uygulama yapılmamıştır. Kimyasal uygulama yapılmayarak ıspanak mildiyösünün enfeksiyonu serbest bırakılarak olabilecek baskılar ortadan kaldırılmıştır. Üretici şartlarında belirlenen deneme alanları daha önceki yıllarda hastalığın yoğun görüldüğü tarlalar olarak seçilmiştir. Araştırmada ıspanak çeşitleri piyasada ticari olarak satılan değişik direnç dayanımları olan çeşitler Naktiunbow'un ayırt edici listesine bağlı kalınarak seçilmiştir.

Ayırt edici çeşit listesi, Naktiunbow tarafından üyesi olduğu firmalara iletilmek üzere hazırlanmış olan ve çeşitlerin ıspanak mildiyösünün ırklarına direnç skalasını dayanıklı veya dayanıklı olmadığını göstererek hazırlanmış olduğu bir listedir.

3.2.1. Sörvey Çalışmaları ve Ispanak Mildiyösü (*Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae*) Hastalığının Bölgedeki Durumunun Saptanması

Sörvey çalışmaları 2015 – 2016 yılı sonbahar ve kış ıspanak üretim sezonlarında iki farklı bölgede tekrarlanmış; Adapazarı / Pamukova ve Osmaniye / Kadirli bölgelerinde 205 tarlada örnekleme yapılmıştır. Sörvey planına göre, bu bölge ve güzergahlarda homojen örnekleme mesafeleri bırakılmış, ortalama 15 – 60 dekar büyüklükteki tarlalar seçilmiş ve farklı noktalardan 100'er bitki sökülüştür. Bu amaçla sörvey çıkışlarından önce her iki ilde ıspanağın ağırlıklı olarak yetiştirildiği alanlarda farklı güzergahlar belirlenmiştir (Şekil 3.5. Adapazarı/ Pamukova Sörvey güzergahı) (Şekil 3.6. Osmaniye/Kadirli sörvey güzergahı).

Bitkilerin dört beş yapraklı olduğu dönemlerden başlayarak hasat dönemine kadar birçok farklı tarla esas alınmıştır. Bu bitkiler kök boğazının 1 – 2 cm yukarısından kesildikten sonra hastalıklı ve sağlıklı yapraklar sayılmış ve bu bilgiler o tarlaya ait numara ve tarlanın bulunduğu yer yazılarak kayıt edilmiştir (Şekil 3.3.), (Şekil 3.4.), (Çizelge 3.1.).

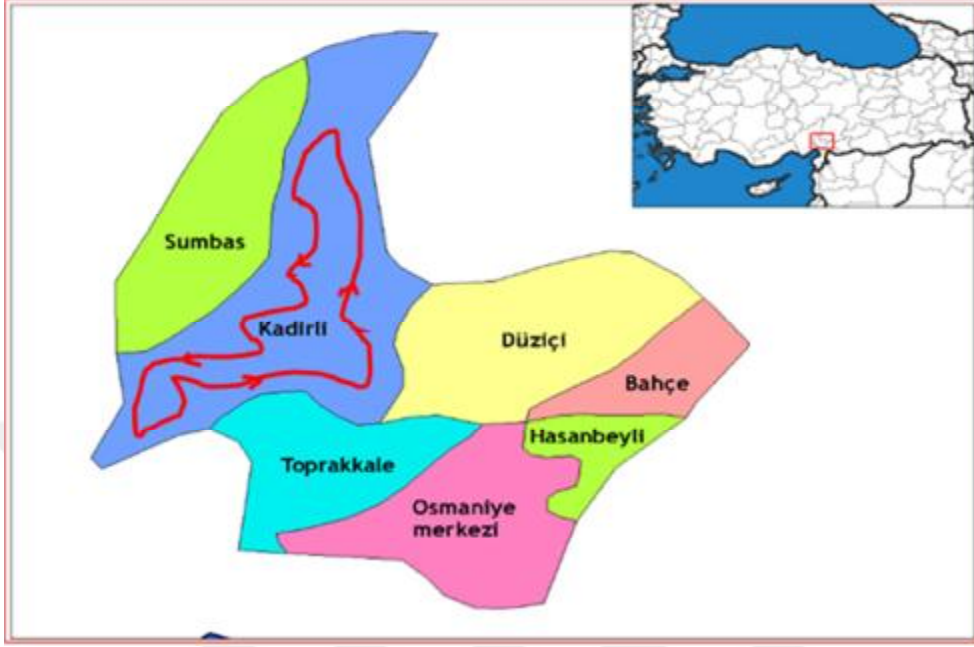
Şekil 3.3. Sörvey tarlalarından toplanan örneklerin sayım ve kayıt işlemleri.

Şekil 3.4. Bitkilerde hastalık oranlarının araştırılması için yapılan tespitler

Şekil 3.5. 2015 – 2016 yılı Adapazarı yapılan sörveylerin örnekleme güzergahları

Şekil 3.6. 2015 – 2016 yılı Osmaniye yapılan sörveylerin örnekleme güzergahları

Bu şekilde yapılan örneklemede tarlanın geneline hitap edilebilecek 100 bitki ile o tarladaki hastalık oranı da hesaplanıp kayıt edilmiştir. Adapazarı / Pamukova ve Osmaniye / Kadirli bölgesinde ilk sörvey çıkışları 2015 Ekim sonunda yapılmaya başlanmıştır.

Çizelge 3.1. Sörvey yapılan bölgeler, örnekleme yapılan tarla sayısı ve hastalık oranları

Örnekleme Yapılan Yerler	Örnekleme Yapılan Tarla Sayısı	Hastalık Oranı %
Osmaniye		
Kadirli		
Ceyhan		
Geyve		
Çerçiler		
Büyükesence		
Hacılar		
Arifiye		
Bayat		
Taraklı		
Pamukova		
Toplam		

3.2.2. Ispanak Ekim Deseni ve Potansiyellerinin Belirlenmesi

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye’de hangi bölgelerde ne kadar ıspanak ekim alanı olduğu, hangi yaprak tiplerinin kullanıldığı, yılın hangi mevsimlerinde yetiştiriciliğin yapıldığı ve dekara atılacak tohum miktarları tespit edilmeye çalışılmıştır. Sörvey çalışmaları yapılırken Tarım İl Müdürlüğü ve ıspanak tohumu satışı yapan ticari firmaların verileri de alınarak o bölgedeki ıspanak ekim deseni aşağıda belirttiğimiz kriterlere göre tespit edilmiş ve bu sayede o bölgedeki ıspanak ekim potansiyeli ortaya çıkarılmıştır (Çizelge 3.2).

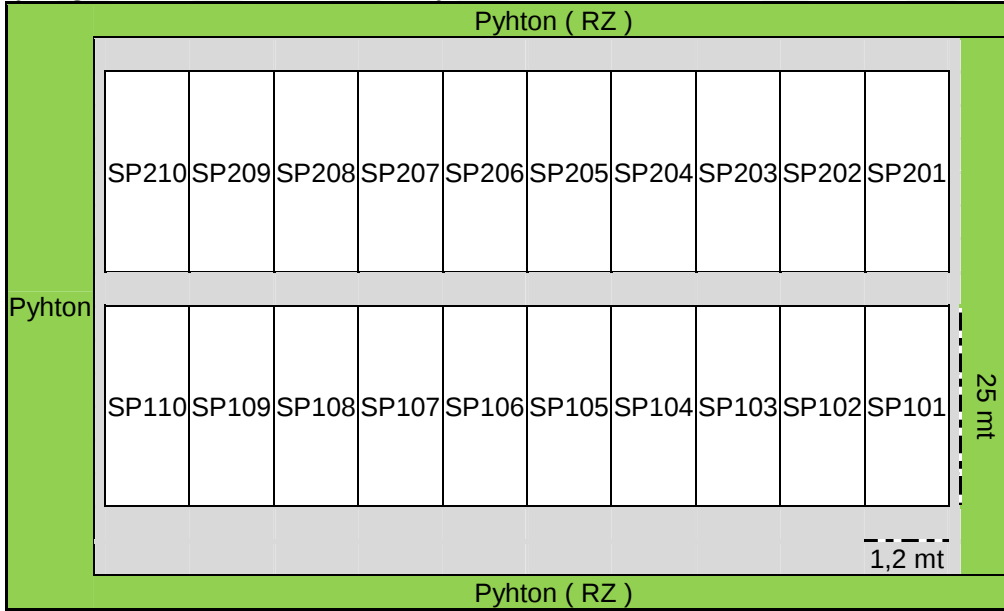
Çizelge 3.2. Bölge ıspanak potansiyellerinin tespiti ve ekim deseni

Bölge	Alt Bölge	Yaprak Şekli	Dönem	Ekim Zamanı	Toplam Ekilen Alan Ha	Tohum Kullanım Ha/Ks
ADAPAZARI	GEYVE	ROUND F1	SONBAHAR	15 AĞUST - 20 EKİM	450	1.300
ADAPAZARI	GEYVE	ROUND F1	KIŞ	10 KAS - 20 ARAL	30	1.300
ADAPAZARI	GEYVE	ROUND F1	İLKBAHAR	1 ŞUB - 30 MAYIS	100	1.300

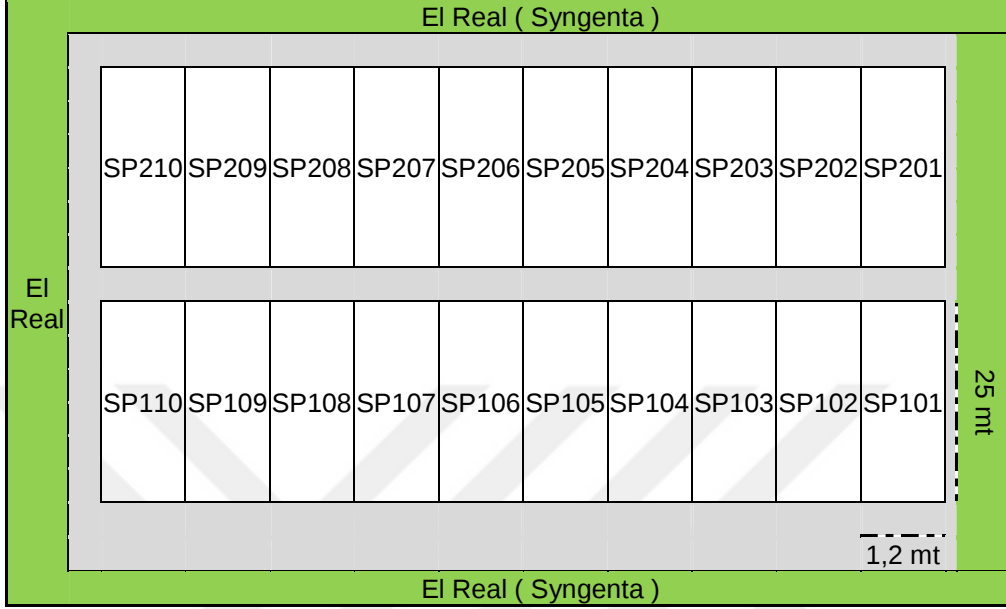
3.2.3. Denemenin Kurulması, Değerlendirilmesi ve Çeşit Reaksiyonları

Sörvey çalışmaları devam ederken uygun kriterlere uygun tarlalar bulunarak denemeler Tesadüf Bloklar Deneme Deseni'ne göre 10 ticari ıspanak çeşidi ile ve 4 tekerrürlü olarak iki farklı bölgede kurulmuştur. Kadirli / Kümbet Köyü Osmaniye Yolu üzerinde 105 da'lık ıspanak tarlasında 20 Ekim 2015 tarihinde ilk deneme kurulmuştur. (Çizelge 3.3) Diğer denememiz Pamukova / Bayat Köyü'nde 1,5 da lık tarlasında 4 Eylül 2015 tarihinde kurulmuştur. (Çizelge 3.4) Çizelgelerden de görüleceği üzere her bir parselin uzunluğu 25 metre ve genişliği 1,2 metre olarak düzenlenmiştir. Deneme için ayrılan arazi büyüklüğü ortalama kontrollerle birlikte 850 – 900 metrekare olarak planlanmıştır. Deneme parselinin etrafına her iki bölgede o tarlanın geneli için kullanılan ticari çeşit kontrol olarak ekilmiştir. Osmaniye'deki denemede kontrol amaçlı Pyhton (Rijk Zwaan) ve Adapazarı'ndaki denemede El Real (Syngenta) çeşitleri deneme etrafında kullanılmıştır.

Çizelge 3.3. Deneme Planı / Osmaniye / Kadirli 20.10.2015

Çizelge 3.4. Deneme Planı / Adapazarı / Pamukova 04.09.2015

Çizelge 3.3. ve Çizelge 3.4 de görüleceği üzere denemede kullanılan ticari çeşitlere birer kod numarası verilmiştir. Verilen bu kod numaralarını Çizelge 3.5. de gösterilmiştir. Hiç bir bölgede üreticilerle ticari çeşitlerin isimleri paylaşılmamış; verilen kod numaraları ile değerlendirmeler yapılmıştır.

Çizelge 3.5. Denemelerde kullanılan ticari çeşitler, tekerrür kodları ve ırk dayanımları

#	1. – 2. Tek.	3. – 4. Tek.	Çeşit Adı	Firma	Tip	Mildiyö Dayanımları HR
1	SP101	SP201	Anlani	May	Asian	Pfs 1–7,9,11,13,15,16
2	SP102	SP202	Python	Rijk Zwaan	Asian	Pfs 1–7,9,11,13,15,16
3	SP103	SP203	Şahmeran	Agromar	Asian	Pfs 1–11,13,15,16
4	SP104	SP204	Savrun	Syngenta	Asian	Pfs 1–10, 15
5	SP105	SP205	Standart		Round	Pfs 0
6	SP106	SP206	Goya	Istanbul	Round	Pfs 1–7,9,11,13,15,16
7	SP107	SP207	Green Star	May	Round	Pfs 1–7,9,11,13,15,16
8	SP108	SP208	Anemon	May	Round	Pfs 1–10
9	SP109	SP209	Dynasty	Sakata	Round	Pfs 1–7
10	SP110	SP210	El Real	Syngenta	Round	Pfs 1–12, 14–16

Deneme kurulacak olan tarlalarda gerekli tarla hazırlıkları yapılarak ıspanak ekimine hazırlanmıştır (Şekil 3.7.). Ispanak ekimi geniş arazilerde mibzerlerle veya fırfır dediğimiz gübre atım makinaları ile yapılmaktadır. Günümüzde ıspanak ekimleri her bölgede artık mibzerli ekime dönmüştür. Deneme parselimiz küçük ve dört tekerrürlü olduğu için ıspanak ekim denemesi kurabilecek ve her seferinde dört sıra ekim yapabilecek küçük bir ıspanak ekim makinası bu denememiz için kullanılmıştır (Şekil 3.8.).

Şekil 3.7. Tarlanın ıspanak ekimine hazırlanması.

Şekil 3.8. Denemenin kurulması ve küçük alanlar için kullanılan ekim makinası

Deneme kurulumları tamamlandıktan sonra periyodik aralıklarla tarla kontrolleri yapılmaya başlanılmıştır (Şekil 3.9 ve Şekil 3.10.).

Şekil 3.9. Deneme kontrolleri

Şekil 3.10. Prof. Dr. Ali Erkılıç hocamızla yaptığımız tarla hastalık kontrollerimiz

Denemede kullanılan ticari ıspanak çeşitleri daha önce belirtildiği gibi Naktinbow'un ayırt edici çeşit listesine ve Türkiye'de ticari kullanılan çeşitlere bağlı kalınarak seçilmiştir. Ayırt edici çeşit listesinde çeşitlerin ıspanak mildiyösünün ırklarına karşı göstermiş oldukları direnci pozitif veya negatif olarak gösterebilmektedir (Çizelge 3.6.). Bu yöntemle o çeşidin hangi ırklardan dolayı hastalandığı tespit edilebilmektedir. Naktinbow'dan (Hollanda) temin ettiğimiz ayırt edici çeşit listesi bu çalışmamızda kullanılmıştır.

Belirli aralıklarla yapılan değerlendirmeler sonucunda ortaya çıkan hastalıklar tek tek kayıt edilerek veriler toplanmıştır. Sezon sonuna kadar yapılan bu değerlendirmeler; daha sonra tek bir tabloda biraraya getirilerek hastalık değerlendirmesi yapılarak analiz edilmiştir.

Ayırt edici çeşitlerin listesine göre ırkın ortaya çıkarılmaması durumunda gerekli numuneler toplanarak Naktiunbow ile ortak yürütülen test için Hollanda'ya gönderilmiştir.

Çizelge 3.6. Ayırt Edici Çeşit Listesi.

Differential Variety	Pfs : 1	Pfs : 2	Pfs : 3	Pfs : 4	Pfs : 5	Pfs : 6	Pfs : 7	Pfs : 8	Pfs : 9	Pfs : 10	Pfs : 11	Pfs : 12	Pfs : 13	Pfs : 14	Pfs : 15	Pfs : 16
Viroflay*	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Resistoflay	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Anemon*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+
Anlani*	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	+	-	+	-	-
Savrun*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	+
Python*	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	+	-	+	-	-
Goya*	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	+	-	+	-	-
Şahmeran*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-
Revere	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+
Apollo	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	+	+	+
Green star*	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	+	-	+	-	-
Dynasty*	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+
El Real*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
El Rancho	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
El Salvatore	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-

*Denemede kullanılan çeşitlerdir.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1. Sörvey Çalışmaları ve Ispanak Mildiyösü (*Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae*) Hastalığının Bölgedeki Durumunun Saptanması

Türkiye’de ıspanak üretim alanları bakımından en önemli iki üretim yeri olan Adapazarı (Sakarya) ve Osmaniye’de denemeler kurulmuş ve sörvey çalışmalarını da bu illerde yapılmıştır.

2015 ve 2016 yılları arasında 205 farklı tarlada yapılan çalışma sonuçları toplanarak tek bir tabloda ilgili kayıt bilgileri ile derlenmiştir. 205 farklı tarla sonuçlarını da il ve ilçe adıyla vererek o bölgenin hastalık oranını tartışmak faydalı olacaktır. Yapılan tüm sörveyler sonucunda örnekleme yapılan tarlaların sayısı ve hastalık oranı Çizelge 4.1’de toplu olarak verilmiştir. Örneklemenin en çok yapıldığı Kadirli’de, 95 tarlada hastalık oranı %9 olarak çıkmıştır. Adapazarı iline bağlı örnekleme yapılan yörelerde en yoğun hastalık oranı 64 tarlada %14 ile Geyve ilçesinde tespit edilmiştir. Her iki ilde iki yıl içinde 205 farklı tarladan toplanan örnekler sonucunda hastalık oranı %12 olarak ortaya çıkarılmıştır. Yapraklarının pazarlandığı ıspanak bitkisi için bu kayıplar önem derecesindedir ve gerekli tedbirler alınmadığı takdirde hastalık tüm tarlaya yayılarak zarar eşliğini daha da arttırmaktadır.

Çizelge 4.1. 2015 – 2016 yılı Sörvey yapılan alanlar, örnekleme yapılan tarla sayısı ve hastalık şiddetleri

Örnekleme Yapılan İller	Örnekleme Yapılan İlçeler	Örnekleme Yapılan Tarla Sayısı	Hastalık Oranı (%)
Osmaniye	Kadirli	95	9
Adapazarı	Arifiye	2	13
Adapazarı	Erenler	7	10
Adapazarı	Geyve	64	14
Adapazarı	Pamukova	34	13
Adapazarı	Taraklı	3	12
	Toplam	205	12

Sörvey araştırmamız sonucunda tarla tarla sonuçlara bakacak olursak; yapılan kayıtlar ve tespitler sonucunda yapılan değerlendirmelerimiz ;

Adapazarı / Geyve’de 2015 yılında yapılan sörvey çalışmaları sonucunda; 21 farklı tarladaki ıspanak mildiyösünün (*Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae*) hastalık oranı, ilçe itibarı ile Geyve’de %14 olarak tespit edilmiştir (Çizelge 4.2.). Geyve ilçesinde tarla tespitlerimizde en düşük %10 hastalık oranı bu yöre için önem arz etmektedir.

Çizelge 4.2. 2015 yılı Adapazarı / Geyve örnekleme yapılan tarlalar ve sörvey sonuçları

Üretici	Köy	Arazi Büyük. (da)	Hast. Oranı (%)	Hast. Ortalaması (%)
Ceyhun Eşkara	Bayat	35	11	14
Sinan Barik	Bayat	20	12	
Zeki Çatur	Bayat	80	13	
Turhan Mücel	Bayat	30	12	
Atilla Kurt	Umurbey	40	15	
Erol Yılmaz	Bayat	60	15	
Nazif Özer	Bayat	30	16	
Hasan Şen	Bayat	100	18	
Mustafa Şen	Bayat	150	12	
Yasin Ünalır	Bozören	50	19	
Ridvan Yıldız	Buhariye	30	14	
Halil Öztürk	Bayat	25	13	
Ömer Öztürk	Bayat	20	10	
Nurettin Aydın	Merkez	35	14	
Mücait Saribaş	Çardakköy	45	12	
Cezmi Özcan	Bayat	30	10	
Selami Avcı	Bayat	50	11	
Serkan Yiğit	Bayat	20	17	
Mustafa Güner	Bayat	20	10	
Cengiz Güller	Bayat	40	11	
Recayi Yiğit	Bayat	40	14	

Adapazarı / Pamukova’da 2015 yılında yapılan sörvey çalışmaları sonucunda; 18 farklı tarladaki ıspanak mildiyösünün (*Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae*) hastalık oranı, ilçe itibari ile Pamukova’da %13 olarak tespit edilmiştir (Çizelge 4.3.). Hastalık oranının az olduğu yerler hastalık bakımından daha az zarar yapsada Pamukova ye bağlı bu yerleşim yerlerinin yakın olması hastalık oranının yükselme ihtimalini ortaya çıkarmaktadır.

Çizelge 4.3. 2015 yılı Adapazarı / Pamukova örnekleme yapılan tarlalar ve sörvey sonuçları

Üretici	Köy	Arazi Büyük. (da)	Hast. Oranı (%)	Hast. Ortalaması (%)
İbrahim Öner	Fevziye	80	12	13
E. Vedat Özcan	Fevziye	60	8	
Refat Helici	Fevziye	15	15	
Halit Çemberci	Fevziye	103	15	
Yılmaz Özkan	Fevziye	20	12	
İsmail Ocak	Fevziye	15	14	
Salim Günar	Fevziye	30	12	
Ahmet Cömert	Fevziye	50	16	
Enes Karabaş	Fevziye	15	14	
Ali Karabaş	Fevziye	15	12	
Zülfü Er	Fevziye	30	16	
Cemal Yildirim	İçceler	25	9	
Ali Çanak	Oruçlu	15	7	
Ali Işık	Oruçlu	15	4	
Fikret Şahin	Çardak	18	12	
Emin Akbudak	Çardak	32	11	
İlhami Güler	Çardak	50	12	
Kazim Cömert	Fevziye	15	15	

Adapazarı / Erenler’de 2016 yılında yapılan sörvey çalışması sonucunda; 7 farklı tarladaki ıspanak mildiyösünün (*Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae*) hastalık oranı, ilçe itibari ile Erenler’de %10 olarak tespit edilmiştir (Çizelge 4.4.).

Çizelge 4.4. 2016 yılı Adapazarı / Erenler örnekleme yapılan tarlalar ve sörvey sonuçları

Üretici	Köy	Arazi Büyük. (da)	Hast. Oranı (%)	Hast. Ortalaması (%)
Muharrem Bayram	Ciciler	100	10	10
Mustafa Bayram	Ciciler	70	11	
Yüksel Toprak	Ciciler	50	12	
Kadir Yavaş	Ciciler	35	9	
Mustafa Ari	Ciciler	20	10	
Sami Özdemir	Ciciler	20	9	
Şükrü Karatay	Ciciler	48	8	

Adapazarı / Arifiye ve Taraklı’da 2016 yılında yapılan sörvey çalışmaları sonucunda; 5 farklı tarladaki ıspanak mildiyösünün (*Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae*) hastalık oranı, ilçe itibari ile Arifiye’de %13, Taraklı’da %12 olarak tespit edilmiştir (Çizelge 4.5.).

Çizelge 4.5. 2016 yılı Adapazarı / Arifiye ve Taraklı örnekleme yapılan tarlalar ve sörvey sonuçları

Üretici	Köy	Arazi Büyük. (da)	Hast. Oranı (%)	Hast. Ortalaması (%)
Harun İlhan	Kemaliye	80	12	13
Hasan Karakulla	Kemaliye	65	13	
Hasan Kanbazlar	İçdedeler	26	19	12
Zekai Çakıl	İçdedeler	29	12	
Nevzat Küret	İçdedeler	45	5	

Adapazarı / Geyve’de 2016 yılında yapılan sörvey çalışmaları sonucunda; 22 farklı tarladaki ıspanak mildiyösünün (*Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae*) hastalık oranı, ilçe itibari ile Geyve’de %13 olarak tespit edilmiştir (Çizelge 4.6.). Geyve bu yöredeki en çok ıspanak yetiştiriliği yapılan alanların başında gelmektedir. Yıllardır ıspanak üretimi yükselerek devam etmektedir. Hastalık oranının her yıl bu oranlarda olmasının nedenlerin başında her yıl yapılan yetiştiricilik gelmektedir. Aynı tarlalarda yapılan bu yetiştiricilik ülkemizde patojenin 16 ırkın tamamını göstermese de yeni atakların olduğu yörelerin başında Geyve gelmektedir.

Çizelge 4.6. 2016 yılı Adapazarı / Geyve örnekleme yapılan tarlalar ve sörvey sonuçları

Üretici	Köy	Arazi Büyükl. (da)	Hast. Oranı (%)	Hast. Ortalaması (%)
Mustafa Çelik	Ceceler	40	12	13
Yüksel Güller	Bayat	50	14	
Mehmet Ali Yılmaz	Bayat	70	12	
Suat Şimşek	Bayat	50	15	
Ertan Yiğit	Bayat	40	13	
Ahmet Yıldırım	Safibey	95	11	
Aziz Mert	Merkez	35	12	
Nevzat Güner	Bayat	20	11	
Salank Akya	Umurbey	100	12	
Süleyman Top	Ceceler	40	16	
İsmet Çelik	Merkez	20	12	
Murat Recber	Merkez	40	15	
Turan Güngör	Kozan	70	14	
Eyüp Saraç	Umurbey	25	12	
Özcan Kiliç	Bayat	23	13	
Tezcan Yetim	Bayat	100	13	
Ali Rıza Sinşit	Bayat	20	14	
Selçuk Ovat	Umurbey	35	12	
Erkan Çevik	Merkez	50	16	
Nevzat Kiliç	Merkez	40	12	
Nuri Gürlər	Bayat	80	16	
Ali Rıza Gürlər	Bayat	80	17	

Adapazarı / Geyve’de 2016 yılında yapılan sörvey çalışmaları sonucunda; 21 farklı tarladaki ıspanak mildiyösünün (*Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae*) hastalık oranı, ilçe itibari ile Geyve’de %12 olarak tespit edilmiştir (Çizelge 4.7.).

Çizelge 4.7. 2016 yılı Adapazarı / Geyve örnekleme yapılan tarlalar ve sörvey sonuçları

Üretici	Köy	Arazi Büyük. (da)	Hast. Oranı (%)	Hast. Ortalaması (%)
Onur Gürler	Bayat	80	18	12
Hüseyin Can	Bayat	30	16	
Ayhan Öztürk	Bayat	45	11	
Halit Tavci	Bayat	35	15	
Harun Öztürk	Bayat	25	12	
İsmail Solak	Geyve	50	18	
Muhittin Dönmez	Geyve	20	14	
Rahmi Yıldırım	Fevziye	32	12	
Ramazan Sakarya	Bayat	23	14	
Burak Özcan	Bayat	21	11	
İlhan Aktaş	Bozören	41	12	
Ahmet Yılmaz	Safibey	105	15	
Mesut Taş	Suçati	35	14	
Nurettin Gürler	Bayat	24	18	
Mert Çotur	Bayat	32	16	
Bilal Güler	Bayat	30	14	
İsmail Güler	Bayat	20	15	
Bülent Özcan	Bayat	30	12	
Okan Sakarya	Bayat	20	15	
Rasim Demir	Bayat	50	14	
İbrahim Şafak	Bayat	20	19	

Adapazarı / Pamukova’da 2016 yılında yapılan sörvey çalışmaları sonucunda; 16 farklı tarladaki ıspanak mildiyösünün (*Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae*) hastalık oranı, ilçe itibari ile Pamukova’da %10 olarak tespit edilmiştir (Çizelge 4.8.).

Çizelge 4.8. 2016 yılı Adapazarı / Pamukova örnekleme yapılan tarlalar ve sörvey sonuçları

Üretici	Köy	Arazi Büyü. (da)	Hast. Oranı (%)	Hast. Ortalaması (%)
İbrahim Çakır	Merkez	33	17	10
Cavit Dümbül	Merkez	20	17	
Nazif Mert	Fevziye	30	16	
Mustafa Konukçu	Fevziye	25	14	
Alaattin Yazık	Çengel	35	15	
Ayhan Güngör	Fevziye	25	14	
Timur Karakaş	Fevziye	30	12	
Ali Ergün	Hayrettin	20	11	
Zeki Halici	Fevziye	35	11	
Hakan Özkan	Fevziye	70	10	
Bülent Pazvat	Fevziye	35	9	
Mehmet Pazvat	Fevziye	50	7	
Fuat Sezgin	Çardak	25	12	
Emin Akbulut	Çardak	70	14	
İhsan Yıldırım	Karapınar	20	17	
Hüseyin Yıldırım	Karapınar	50	18	

Adapazarı ülkemiz ıspanak yetiştiriciliği yapılan önemli yörelerinden bir tanesidir. Bu yörede şuan için Ispanak Mildiyösü’nün hastalık oranı diğer yetiştiricilik yapılan yörelere göre daha fazladır. Bu bölgede arazi şartlarının sınırlı olması, her yıl aynı tarlalarda yetiştiricilik yapılıyor olması ve değişen iklim koşulları ile hastalık riski bakımından riskli bir alandır. Yapmış olduğumuz sörveyler de bu sonuçları yansıtmaktadır.

Osmaniye / Kadirli'deki sonuçlara bakacak olursak;

Osmaniye / Kadirli'de 2015 yılında yapılan sörvey çalışmaları sonucunda; 20 farklı tarladaki ıspanak mildiyösünün hastalık oranı, ilçe itibari ile Kadirli'de %11 olarak tespit edilmiştir (Çizelge 4.9.). Kadirli içinde bulunduğu bölge itibari ile ıspanak yetiştiriciliği yapılan en büyük ilçelerden bir tanesidir. Bu yörede çok çeşitli ekim münavebeleri yapıldığı için hastalık oranları daha düşük düzeylerde-dir.

Çizelge 4.9. 2015 yılı Osmaniye / Kadirli örnekleme yapılan tarlalar ve sörvey sonuçları

Üretici	Köy	Arazi Büyük. (da)	Hast. Oranı (%)	Hast. Ortalaması (%)
Faruk Ispir	Mecidiye	170	6	11
Faruk Ispir	Mecidiye	60	7	
Faruk Ispir	Mecidiye	90	8	
Faruk Ispir	Mecidiye	60	8	
Faruk Ispir	Mecidiye	70	9	
Faruk Ispir	Mecidiye	80	10	
Faruk Ispir	Mecidiye	90	10	
Faruk Ispir	Mecidiye	140	10	
Faruk Ispir	Mecidiye	150	10	
Faruk Ispir	Mecidiye	110	11	
Faruk Ispir	Mecidiye	150	12	
Faruk Ispir	Mecidiye	75	12	
Faruk Ispir	Mecidiye	160	12	
Faruk Ispir	Mecidiye	60	13	
Faruk Ispir	Mecidiye	150	13	
Faruk Ispir	Mecidiye	70	14	
Faruk Ispir	Mecidiye	125	14	
Faruk Ispir	Mecidiye	45	15	
Faruk Ispir	Mecidiye	80	15	
Faruk Ispir	Mecidiye	200	20	

Osmaniye / Kadirli’de 2015 yılında yapılan sörvey çalışmaları sonucunda; 19 farklı tarladaki ıspanak mildiyösünün (*Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae*) hastalık oranı, ilçe itibarı ile Kadirli’de % 9 olarak tespit edilmiştir (Çizelge 4.10.). Kadirlinin değişik köylerinde ekilen arazi büyüklükleri Adapazarı’na göre daha büyük ama hastalık oranları daha düşüktür. Yıllardır ıspanak mildiyösüne karşı daha düşük dirençli çeşitlerin yetiştiriciliği başarılı bir şekilde yapılmaya devam etmiştir.

Çizelge 4.10. 2015 yılı Osmaniye / Kadirli örnekleme yapılan tarlalar ve sörvey sonuçları

Üretici	Köy	Arazi Büyükl. (da)	Hast. Oranı (%)	Hast. Ortalaması (%)
Türker Öz	Kerimli	150	15	9
Türker Öz	Amberargin	60	10	
Türker Öz	Coşkunlar	85	8	
Türker Öz	Kümbet	53	6	
Türker Öz	Kümbet	35	10	
Türker Öz	Kümbet	80	11	
Türker Öz	Kümbet	50	14	
Türker Öz	Kümbet	10	17	
Türker Öz	Yukarıbozkuyu	65	4	
Türker Öz	Yukarıbozkuyu	33	5	
Türker Öz	Yukarıbozkuyu	175	6	
Türker Öz	Yukarıbozkuyu	45	7	
Türker Öz	Yukarıbozkuyu	110	7	
Türker Öz	Yukarıbozkuyu	47	8	
Türker Öz	Yukarıbozkuyu	65	8	
Türker Öz	Yukarıbozkuyu	85	8	
Türker Öz	Yukarıbozkuyu	15	9	
Türker Öz	Yukarıbozkuyu	94	10	
Türker Öz	Yukarıbozkuyu	230	12	

Osmaniye / Kadirli’de 2016 yılında yapılan sörvey çalışmaları sonucunda; 20 farklı tarladaki ıspanak mildiyösünün (*Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae*) hastalık oranı, ilçe itibari ile Kadirli’de %7 olarak tespit edilmiştir (Çizelge 4.11.). Çukurova’nın zengin arazilerinde üreticiler her yıl yeni bakir topraklarda yetiştiriciliği yaparak yeni hastalık ırklarının gelmesini ya da patojenin yeni ırklarının ortaya çıkmasını bilmeyerek de olsa engellemektedirler.

Çizelge 4.11. 2016 yılı Osmaniye / Kadirli örnekleme yapılan tarlalar ve sörvey sonuçları

Üretici	Köy	Arazi Büyükl. (da)	Hast. Oranı (%)	Hast. Ortalaması (%)
Mustafa Durmuşoğlu	Kerimli	60	7	7
Mustafa Durmuşoğlu	Kerimli	80	8	
Mustafa Durmuşoğlu	Kerimli	70	8	
Mustafa Durmuşoğlu	Kerimli	30	10	
Mustafa Durmuşoğlu	Kerimli	40	12	
Mustafa Durmuşoğlu	Halitağalar	90	4	
Mustafa Durmuşoğlu	Halitağalar	50	5	
Mustafa Durmuşoğlu	Halitağalar	30	7	
Mustafa Durmuşoğlu	Halitağalar	60	8	
Mustafa Durmuşoğlu	Halitağalar	48	8	
Mustafa Durmuşoğlu	Halitağalar	80	9	
Mustafa Durmuşoğlu	Halitağalar	40	9	
Mustafa Durmuşoğlu	Halitağalar	75	10	
Soner Topalhan	Durmuşofular	50	7	
Soner Topalhan	Durmuşofular	100	8	
Soner Topalhan	Durmuşofular	100	9	
Soner Topalhan	Yeniköy	50	4	
Soner Topalhan	Yeniköy	80	5	
Soner Topalhan	Yeniköy	150	5	
Soner Topalhan	Yeniköy	100	6	

Osmaniye / Kadirli’de yapılan sörvey çalışmaları sonucunda; 21 farklı tarladaki ıspanak mildiyösünün (*Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae*) hastalık oranı, ilçe itibari ile Kadirli’de %7 olarak tespit edilmiştir (Çizelge 4.12). Aşağıda bahsi geçen köyler diğer verilen köylere göre daha yeni ıspanak yetiştiriciliği yapılan köyler olduğu için hastalık oranı daha düşük seviyede gitmektedir.

Çizelge 4.12. 2016 yılı Osmaniye / Kadirli örnekleme yapılan tarlalar ve sörvey sonuçları

Üretici	Köy	Arazi Büyük. (da)	Hast. Oranı (%)	Hast. Ortalaması (%)
Hakki Eren	Reşadiye	40	7	7
Hakki Eren	Reşadiye	50	8	
Hakki Eren	Reşadiye	100	8	
Hakki Eren	Reşadiye	70	9	
Hakki Eren	Reşadiye	90	9	
Hakki Eren	Reşadiye	150	10	
Hakki Eren	Reşadiye	150	11	
Ethem Ekşi	Tatarlı	150	3	
Ethem Ekşi	Tatarlı	50	4	
Ethem Ekşi	Tatarlı	75	4	
Ethem Ekşi	Tatarlı	40	5	
Galip Yumuşak	Kümbet	40	4	
Galip Yumuşak	Kümbet	80	5	
Galip Yumuşak	Kümbet	130	7	
Galip Yumuşak	Kümbet	50	7	
Galip Yumuşak	Kümbet	100	8	
Hakan Küçükcan	Vayvaylı	50	7	
Hakan Küçükcan	Vayvaylı	45	8	
Hakan Küçükcan	Vayvaylı	40	9	
Hakan Küçükcan	Vayvaylı	80	9	

Osmaniye / Kadirli’de 2016 yılında yapılan sörvey çalışmaları sonucunda; 15 farklı tarladaki ıspanak mildiyösünün (*Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae*) hastalık oranı, ilçe itibari ile Kadirli’de %7 olarak tespit edilmiştir (Çizelge 4.13.).

Çizelge 4.13. 2016 yılı Osmaniye / Kadirli örnekleme yapılan tarlalar ve sörvey sonuçları

Üretici	Köy	Arazi Büyük. (da)	Hast. Oranı (%)	Hast. Ortalaması (%)
Kalender Kestir	Eşkiler	130	4	7
Kalender Kestir	Eşkiler	50	5	
Kalender Kestir	Eşkiler	85	5	
Kalender Kestir	Eşkiler	30	8	
Kalender Kestir	Eşkiler	150	8	
Kalender Kestir	Eşkiler	40	9	
Kalender Kestir	Eşkiler	80	9	
Kerim Sariakçali	Kümbet	80	7	
Kerim Sariakçali	Kümbet	60	11	
Kerim Sariakçali	Kümbet	70	12	
Hakan Ünal	Reşadiye	120	4	
Hakan Ünal	Reşadiye	60	6	
Hakan Ünal	Reşadiye	140	6	
Hakan Ünal	Reşadiye	80	8	
Hakan Ünal	Reşadiye	90	8	

Çukurova’nın geniş ve zengin arazilerinin içerisinde yer alan Kadirli’de sebze üretim alanlarının geniş olması, her yıl değiştirilen ekim münavebesi ile diğer yörelere göre ıspanak mildiyösü patojeninin yeni ırklarının daha az ortaya çıkabildiği önemli ıspanak yetiştiriciliği yapılan yörelerin başında gelir.

4.2. Ispanak Ekim Deseni ve Potansiyellerinin Belirlenmesi

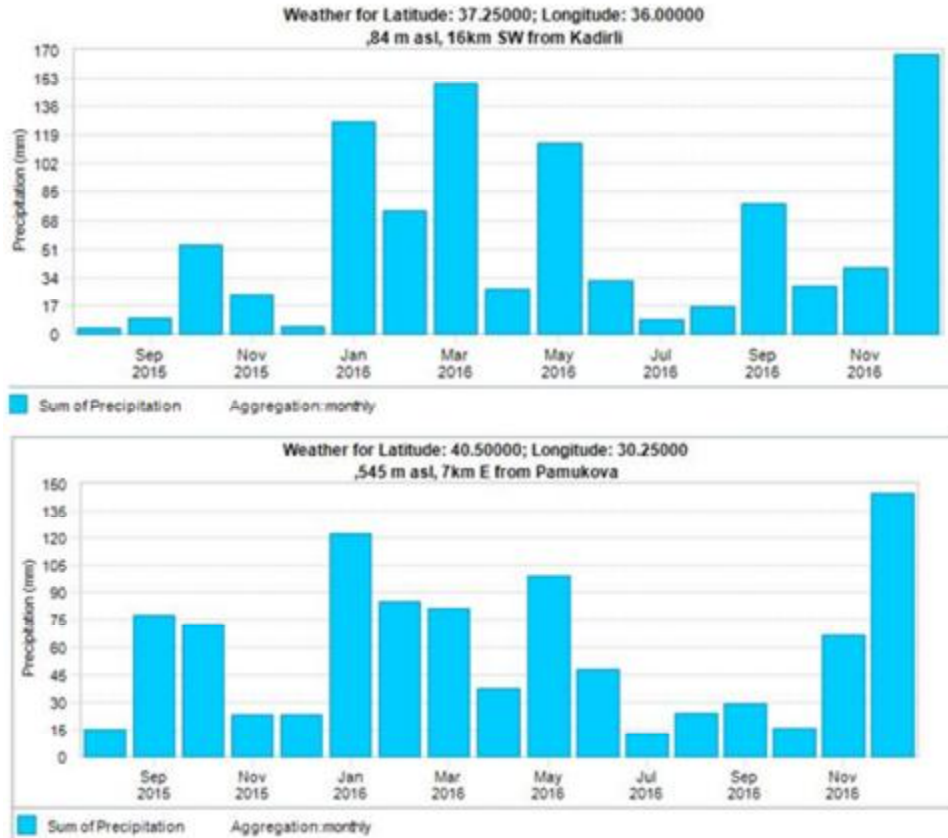
Ispanak potansiyeli araştırmamızda Çizelge 4.14.'de görüleceği üzere belirtilen ıspanak ekim bölgelerinin toplamında 7.075 hektar ekim alanı olduğu tespit edilmiştir. Tez çalışmaları için seçmiş olduğumuz Adapazarı / Pamukova 750 hektar ve Osmaniye / Kadirli 1.200 hektar olarak tespit edilmiştir. Toplam ıspanak ekim alanı içerisinde bu iki yöre %27,6 ile önemli bir paya sahiptir.

Çizelge 4.14. Ispanak bölge potansiyelleri.

Bölge	Ekim Zamanı Dönem	Yaprak Şekli	Toplam Ekilen Alan ha	pl/m2	Tohum Kullanımı Ha /Ks
Samsun – Bafra	Sonbahar Kış	Round	400	100	440.000
Amasya	Sonbahar Kış	Asian	50	100	55.000
Tokat	Sonbahar Kış	Asian	40	100	44.000
Batı-Karadeniz	Sonbahar Kış	Round	80	100	88.000
Adapazarı - Pamukova	Sonbahar Kış	Round	750	125	1.031.250
Osmaneli - Bilecik	Sonbahar Kış	Round	360	125	495.000
Bursa	Sonbahar Kış	Round	480	125	660.000
Ankara - Beypazarı	Yaz	Asian	810	125	1.113.750
Eskişehir	Sonbahar Kış	Round	380	125	522.500
Trakya	Sonbahar Kış	Round	125	125	171.875
İzmir - Menemen	Kış	Asian	400	125	550.000
İzmir - Menemen	Sonbahar Kış	Asian	350	125	481.250
İzmir - Menemen	İlkbahar	Orintial	100	125	137.500
Manisa - Salıhlı	Sonbahar Kış	Asian	400	125	550.000
Manisa - Salıhlı	Kış	Asian	400	125	550.000
Denizli - Sarayköy	İlkbahar	Asian	40	125	55.000
Aydın - Acarlar	Kış	Round	110	125	151.250
Aydın - Acarlar	Sonbahar Kış	Round	100	125	137.500
Adana, Tarsus	Sonbahar Kış	Asian	500	125	687.500
Kadirli	Sonbahar Kış	Asian	1.200	125	1.650.000
Toplam			7.075		9.571.375

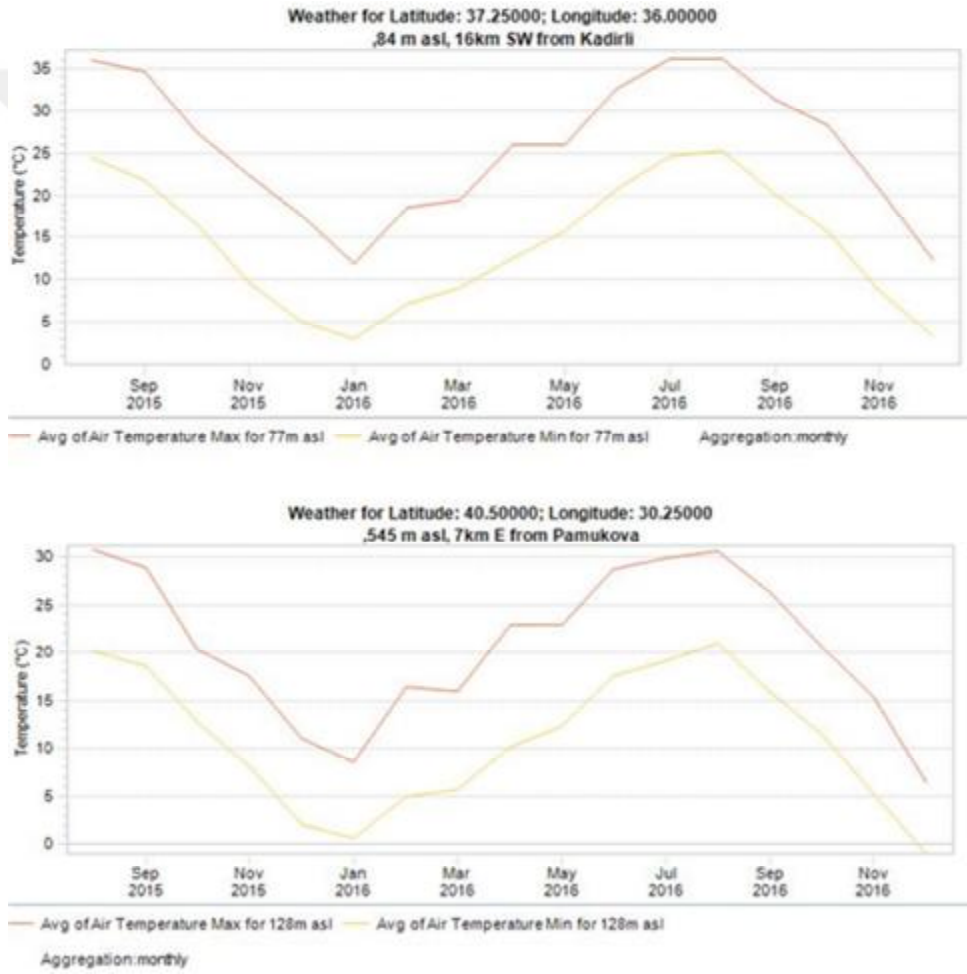
4.3. Denemenin Kurulduğu Bölgedeki İklim Verileri Analizi

Ayrıca ıspanak mildiyösü için iklim verilerinin önemini değerlendirmek için deneme süresince her iki il için de iklim verileri toplanmış 2015 – 2016 yılları arasındaki farklılıklar gözlenmiştir. Ispanak mildiyösü için gerekli ihtiyaçlardan birisi olan ıslaklık ve nemli ortamı değerlendirecek yağış miktarlarına bakacak olursak; Kadirli 2015 yılını Eylül ayında kurak geçirmişken 2016 yılında yağışlar bakımından oldukça zengin bir yıl geçirmiştir (Şekil 4.1.). Devam eden aylarda bir önceki yıla göre yağış miktarı oldukça fazladır. Pamukova’da durum 2015 yılında çok yağış almışken 2016 yılında yağış miktarı azalmıştır. Her iki ilde bir önceki yıllara göre farklı yağış miktarları almıştır.

Şekil 4.1.Yağış miktarları mm Kadirli ve Pamukova

Hastalığın gelişebilmesi için önemli olan bir diğer önemli etken de sıcaklık verileri incelendiğinde her iki yörede 2015 ve 2016 olarak paralel değerler ile sezon geçirilmiştir (Şekil 4.2.). Her iki ilde min 20 – 25 °C ve max 30 – 35 °C ile Eylül ayı başlamış ve sonraki aylarda Ocak ayına kadar 5 – 10 °C'lere düşmüştür. Hasat zamanlarında her iki bölgede de ıspanak hastalıkları için uygun olan sıcaklık ve nem koşulları uygun gitmiştir.

Şekil 4.2. Sıcaklık ölçüleri min ve max düzeyde Kadirli ve Pamukova

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Ispanak Mildiyösü (*Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae*) fungal hastalık etmeni olup, ıspanak bitkisinin en yaygın ve tahripkar hastalıklarındandır. Diğer Mildiyö enfeksiyonu ve hastalığın gelişimi için serin ve nemli ortamlara gereksinim duyar. Tek konukçusu ıspanaktır. Dünya genelinde 16 farklı ırkı 2017 kayıtlarına göre saptanmıştır. Ispanak yaprağı yenen bir sebze olduğu için hastalık etmeni tamamen ticari kayba neden olmaktadır. Yapraklarda gözlemlenen sararmalar, hastalığın şiddetine bağlı olarak, tüm yaprağı kaplayarak ölümüne neden olabilir.

Bu tez çalışmasında yapılan denemeler ve sörveyler ile hangi bölgelerde Ispanak Mildiyösü etkili olduğu saptanmıştır. Tez sonucunda Pamukova da yapılan deneme değerlendirmede; El Real çeşidinde mildiyö hastalığı görülmemiştir. El Real çeşidi mildiyönün 13. ırkı dışında kalan diğer 15 ırka yüksek dayanımlı bir çeşittir (Çizelge 5.1.). Diğer çeşitlerin hastalık dayanımları incelendiğinde *Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae* race (Pfs) 12,14 ırklarına direnci olmayan Şahmeran çeşidi de hastalandığında; hiç hastalanmayan El Real çeşidinden farkının Pfs. 12.ırk olduğu saptanmıştır. Aynı şekilde diğer çeşitler de Anlani, Pyhton, Savrun, Standart, Goya, Greenstar, Anemon ve Dynasti çeşitlerinde ıspanak mildiyö hastalığı tespit edilmiştir. Tüm bu çeşitlerin ortak olan özelliğinde Pfs.12. ırk'a karşı dayanımları olmayışıdır. En şiddetli hastalık Greenstar çeşidinde görülmüştür. Greenstar çeşidinden gerekli numuneler alınarak yurt dışına ırk tespiti için teste gönderilmiş, sonuçlar Pfs. 12. ırk olarak tespit edilmiştir.

Çalışmada Ispanak Mildiyösü haricinde deneme parselinde *Colletitricum* spp. ve *Albuga occidentalis*'e rastlanmıştır. Pamukova'da yapılan deneme değerlendirmede; her üç hastalık arasında Ispanak Mildiyösü *Colletitricum* spp. ve *Albuga occidentalis* arasındaki mücadele; hangi hastalık yoğunluğu fazla ise o hastalık etmeni yoğunluk olarak diğer hastalık etmenini elemine etmektedir. *Albuga occidentalis* yoğun olarak görülen Standart çeşitte diğer hastalık etmenleri daha az görülmüştür. *Colletitricum* spp. fazla görüldüğü Anlani ve Dynasti

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tolga TABUR

çeşitlerinde Mildiyö daha az görülmüştür. Pamukova bölgesinde 2015 yılı sonuçlarına göre ıspanak mildiyösünün 12. ırkının varlığı tespit edilmiştir.

Çizelge 5.1. Çeşit Reaksiyonları – Adapazarı / Pamukova

Plot	Çeşitler	Mildiyö Dirençleri	Mildiyö İrk Boşlukları	<i>Peronospora farinosa</i> f. sp. <i>spinaciae</i>	<i>Colletotrichum</i> spp.	<i>Albugo occidentalis</i>	Yorum
SP101 SP201	Anlani	Pfs 1-7,9,11,13,15,16	Pfs 8, 10, 12, 14	+	+++		Pfs 12
SP102 SP202	Pyhton	Pfs 1-7,9,11,13,15,16	Pfs 8, 10, 12, 14	++	+		Pfs 12
SP103 SP203	Şahmeran	Pfs 1-11,13,15,16	Pfs 12, 14	+			Pfs 12
SP104 SP204	Savrun	Pfs 1-10, 15	Pfs 11, 12, 13, 14, 16	++	+		Pfs 12
SP105 SP205	Standart	Pfs –	Pfs 1 – 12 - 16	++	+	+++	Pfs 12
SP106 SP206	Goya	Pfs 1-7,9,11,13,15,16	Pfs 8, 10, 12, 14	++			Pfs 12
SP107 SP207	Greenstar	Pfs 1-7,9,11,13,15,16	Pfs 8, 10, 12, 14	+++			Pfs 12
SP108 SP208	Anemon	Pfs 1-10	Pfs 11, 12 - 16	+	++		Pfs 12
SP109 SP209	Dynasti	Pfs 1-7	Pfs 8 – 12 - 16	++	+++		Pfs 12
SP110 SP210	El Real	Pfs 1-12, 14-16	Pfs 13		+		

Bir diğer bölgede kurulan denemede; Kadirli değerlendirmesinde; Şahmeran, Savrun, Anemon ve El Real çeşitlerinde mildiyö hasatlığı görülmemiştir. Bu çeşitlerin ortak özelliği mildiyönün en az Pfs. 1 – 10 ırklarına yüksek dayanımlı bir çeşit olmasıdır (Çizelge 5.2.). Anemon çeşidinin hastalık direnci Pfs. 10. ırktan sonrasını kapsamadığı için bu bölgede hastalığa neden olan etmenin Pfs. 1 – 10 ırklarından birisi olabileceği konusunda yönlendirmiştir. Anlani, Pyhton, Standart, Goya, Greenstar ve Dynasti çeşitlerinde mildiyö hastalığı tespit edilmiştir. Tüm bu çeşitlerin ortak olan özelliğinde Pfs. 8. ırk'a karşı dayanımları olmayışıdır. En şiddetli hastalık Standart, Goya, Greenstar ve Dynasti çeşitlerinde görülmüştür.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tolga TABUR

Dynasti çeşidinden gerekli numuneler alınarak yurt dışına ırk tespiti için teste gönderilmiş, sonuçlar *Pfs. 8.* ırk olarak tespit edilmiştir. Ispanak Mildiyöü haricinde deneme parselinde *Colletitricum* spp. ve *Albuga occidentalis*'e rastlanmıştır.

Kadirli'de yapılan deneme değerlendirmede; Her üç hastalık arasında Ispanak Mildiyöü, *Colletitricum* spp. ve *Albuga occidentalis* arasındaki mücadele; hangi hastalık yoğunluğu fazla ise o hastalık etmeni yoğunluk olarak diğer hastalık etmenini elemine etmektedir. Mildiyönün yoğun olarak görülen Standart çeşidinde diğer hastalık etmenleri daha az görülmüştür.

Colletitricum spp. fazla görüldüğü Anemon çeşidinde Mildiyö daha az görülmüştür. Kadirli bölgesinde 2015 yılı sonuçlarına göre ıspanak mildiyösünün *Pfs. 8.* ırkının varlığı tespit edilmiştir.

Çizelge 5.2. Çeşit Reaksiyonları – Osmaniye / Kadirli

Plot	Çeşitler	Mildiyö Dirençleri	Mildiyö İrk Boşlukları	<i>Peronospora farinosa</i> f. sp. spinaciae	<i>Colletitricum</i> spp.	<i>Albuga occidentalis</i>	Yorum
SP101 SP201	Anfani	<i>Pfs</i> 1-7,9,11,13,15,16	<i>Pfs</i> 8, 10, 12, 14	++	+		<i>Pfs</i> 8
SP102 SP202	Pyhton	<i>Pfs</i> 1-7,9,11,13,15,16	<i>Pfs</i> 8, 10, 12, 14	+			<i>Pfs</i> 8
SP103 SP203	Şahmeran	<i>Pfs</i> 1-11,13,15,16	<i>Pfs</i> 12, 14		+		
SP104 SP204	Savrun	<i>Pfs</i> 1-10, 15	<i>Pfs</i> 11, 12, 13, 14, 16		+		
SP105 SP205	Standart	<i>Pfs</i> –	<i>Pfs</i> 1 – 8 – 16	+++	+	++	<i>Pfs</i> 8
SP106 SP206	Goya	<i>Pfs</i> 1-7,9,11,13,15,16	<i>Pfs</i> 8, 10, 12, 14	+++	+		<i>Pfs</i> 8
SP107 SP207	Greenstar	<i>Pfs</i> 1-7,9,11,13,15,16	<i>Pfs</i> 8, 10, 12, 14	+++		+	<i>Pfs</i> 8
SP108 SP208	Anemon	<i>Pfs</i> 1-10	<i>Pfs</i> 11, 12 – 16		+++	+	
SP109 SP209	Dynasti	<i>Pfs</i> 1-7	<i>Pfs</i> 8 – 12 – 16	+++	+		<i>Pfs</i> 8
SP110 SP210	El Real	<i>Pfs</i> 1-12, 14-16	<i>Pfs</i> 13		+		

Tez çalışmamız haricinde ıspanak yetiştiriciliği yapılan önemli bölgelerde küçük çaplı kurduğumuz deneme sonuçlarında şu sonuçlarla karşılaşmıştır.

Ankara / Beypazarı yöresinde 2015 yılı sonuçlarına göre ıspanak mildiyösünün (*Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae*) Pfs. 13. ırkının varlığı tespit edilmiştir. Ankara ili de bir başka ıspanak yetiştiriciliği yapılan önemli merkezlerden bir tanesidir. Hatta Beypazarı'nda yetiştirilen yeşillik ürünleri bu bölgede yer alan birçok ili de beslemektedir. Bu kadar çok yeşilliğin yapıldığı bu yörede ıspanak mildiyösünün yeni ırkalarının ortaya çıkma hızı Adapazarı ile paralel gitmektedir.

İzmir / Menemen yöresinde 2015 yılı sonuçlarına göre ıspanak mildiyösünün (*Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae*) Pfs. 10. ırkının varlığı tespit edilmiştir. İzmir ili de Osmaniye, Adana ve Mersin gibi polikültür yapılabilen bir yöredir. Bu sebeble her yıl yapılan ekim münavebesi patjenin yeni ırkalarının ortaya çıkma hızını bir nebze olsun azaltmaktadır.

Mevcut yıllarda ortaya çıkan ırk zararlıları önümüzdeki yıllarda karşımıza yep yeni başka bir ırk zararı olarak çıkabilmektedir. Bu sebeble hastalığa yüksek dirençli çeşitlerin kullanılması, belirtilen bölgelerdeki hastalık ırklarına göre seçim yapılması, alınacak kültürel önlemler ve kimyasal uygulamalar entegre mücadele için önemlidir. Ispanak yetiştiriciliği yapılan bölgelerde tespit edilen ırklara karşı dayanımı olan çeşitlerin seçimi mücadele açısından önem teşkil etse de unutulmaması gereken kısım *Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae* yaşayan bir canlı ve hergeçen gün karşımıza yeni ırkları ile çıkabilmesidir.

KAYNAKLAR

- Anonymous, 2011. Türkiye İstatistik Kurumu, www.tuik.gov.tr, 20.12.2017.
- Anonim, 2014 Tük, Türkiye İstatistik Kurumu
- Cohen, J.H., Kristal, A.R. and Stanford, J.L. 2000. Fruit and vegetable intakes and prostate cancer risk. Journal of the National Cancer Institute, 92 (1): 61–68.
- Engle, L.M. and Altoveros N.C. 2000. Collection, Conservation and Utilization of Indigenous Vegetables, Proc. of the Workshop, AVRDC, Shanhuwa16–18 August 1999.
- FAO, 2014 Birleşmiş Milletler Gıda ve Örgütü, Food and Agriculture Organization of the United Nations, www.fao.org, 17.09.2017.
- FAO, 2015 Birleşmiş Milletler Gıda ve Örgütü, Food and Agriculture Organization of the United Nations, www.fao.org, 17.09.2017.
- Feskanich, D., Ziegler, R.G., Michaud, D.S., Giovannucci, E.L., Speizer, F.E., Willett, W.C. and Colditz, G.A. 2000. Prospective study of fruit and vegetable consumption and risk of lung cancer among men and women. Journal of the National Cancer Institute, 92 (22): 1812–1823.
- Hung, H.C., Joshipura, K.J., Jiang, R., Hu, F.B., Hunter, D., Smith–Warner, S.A., Colditz, G.A., Rosner, B., Spiegelman, D. and Willett, W.C., 2004. Fruit and vegetable intake and risk of major chronic disease. Journal of the National Cancer Institute, 96 (21), 1577–1584.
- Kurilich, A.C., Tsau, G.J., Brown, A., Howard, L., Klein, B.P., Jeffery, E.H., Kushad, M., Wallig, M.A. and Juvik, J.A. 1999. Carotene, tocopherol, and ascorbate contents in subspecies of *brassica oleracea*. J. Agric.Food Chem,47(4):1576–1580.
- LeStrange M., Koike S., Valencia J., Chaney W., 1999. Spinach Production in California.Vegetable Research and Information Center, 86:10–17.
- Naktuinbouw, 2016 <http://www.naktuinbouw.nl/english.html>, 15.08.2016.
- Meteoroloji Genel Müdürlüğü, www.mgm.gov.tr, 20.05.2017.

- Plantum NL, <http://www.plantum.nl/english.html>, 20.12.2016.
- Sarıkamış G. 2009. Glucosinolates in crucifers and their potential effects against cancer: review. *Canadian Journal of Plant Science*, 89 (5): 953–959.
- Schoneweis, S. 1995. G95–1268 Lettuce and Other Salad Greens. <http://digitalcommons.unl.edu/extensionhist/1019> , 20.12.2017.
- Smith–Warner, S.A., Spiegelman, D., Yaun, S.S., Adami, H.O., Beeson, W.L., Brandt, P.A.V.D., Folsom, A.R., Fraser, G.E., Freudenheim, J.L., Goldbohm, R.A., Graham, S., Miller, A.B., Potter, J.D., Rohan, T.E., Speizer, F.E., Toniolo, P., Willett, W.C., Wolk, A., Zeleniuch–Jacquotte, A. and Hunter, D.J., 2001.
- Steinmetz, K.A. and Potter, J.D. 1996. Vegetables, fruit, and cancer prevention (A.Review). *Journal of The American Dietetic Association*, 96 (10): 1027–1039.
- TÜİK, 2014 Türkiye İstatistik Kurumu, <http://www.tuik.gov.tr>, 20.12.2017.
- Wilson A.D., 1983, Studies of two cucumber mosaic virus isolates from spinach in the winter garden area of Texas. M.S. Thesis (Yüksek Lisans Tezi), Texas A&M University, College Station, Amerika.
- Weerakkody, W.A.P. 2003. Nutritional value of fresh leafy vegetable as affected by pre–harvest factors. *Acta Horticulturae*, 604: 511–515.

ÖZGEÇMİŞ

Araştırmacı 1978 yılında Adana Kozan’da doğdu. İlk, orta öğrenimini Kadirli ve Kırşehir’de ve lise öğrenimini Afyonkarahisar’da tamamladı. 1997 yılında girdiği Çukurova Üniversite’si Ziraat Fakültesi Bitki Koruma Bölümünden 2001 yılında Ziraat Mühendisi olarak mezun oldu. Ağustos 2006’dan beri de SYNGENTA TARIM SANAYİ ve TİCARET, A.Ş.’de Ürün Müdürü, Güneydoğu Avrupa Müdürü görevlerini yaptıktan sonra 2016 dan itibaren de Ege, Marmara ve Karadeniz Bölge Müdürü olarak görev almaktadır.